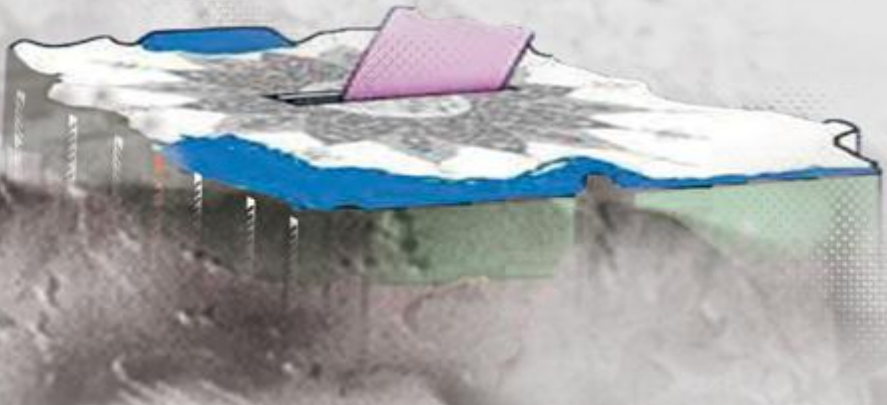

چىڭك

گۇقارنىكى سىياسى . رۇشنىبىرىنى گىشتى يە

ژمارە: ۴۲

ھە ئىبىزاردن ئە كۆماری
فایلى ژمارە: ئىسلامىي ئىراندا

گۇفارىكى سىياسى . رۇشنىيىرى گىشتى يە

كۆمىسىيۇنى پەروردهى
جىزبى دىمۇكراتى كوردستانى ئىيران
دەرىدەكا

ژمارەى ۴۲

خاكاھ لىئوھى ۱۳۹۶ ى ھەتاوى
ئاپرىلى ۲۰۱۷ ى زايىنى

ژماره ۴۲

گۆفارىكى سىياسى - رۆشنىيرى گىشتى يە

كۆمىسيۇنى پەروردهدى حيزبى ديموكراتى كوردستانى ئيران دەريدهكا

تايپ: راسان

مونتازو بەرگ: سەرىهست ئورمىه

گۆفارىك تەنيا ئە بەرانبەر ناوەرۆكى ئەو بابەتانەدا بەرپرسىيارە كە
بە ناوى گۆفارىك بىلەن بىلەن.

له م ژماره يه وا

- ۵..... وته ي ژماره
- ۱۱..... کليليکي ژهنگاوي وقفليکي داخراو
- ۳۱ هه لېژاردن به يي ديموکراسي
- هه لېژاردني شووراکان له شانوگهري تا خزمهت به هاوولاتي
- ۷۵
- ۸۷ ساختار قدرت و انتخابات در ايران

گۆڤاری تیشک

نەسەر ئینتیرنیت

<http://www.kurdistanmedia.com/sorani/tishk>

E- mail:

tishk_mag@yahoo.com

tishkmagg@gmail.com

وتەسى شماره

بۆ

نابى بەشدارى ھەلبەرزاردن بين؟

ناسر سالى ئەسل

له لايهن ستادی ههلبژاردنی وهزارهتی نیو خوویی ریژیمی کۆماری ئیسلامیهوه، ریکهوتی ۲۹ی بانهمه‌ری ۱۳۹۶ی ههتاوی وهک روژی ههلبژاردنی سه‌رکۆمار و شووراکانی شار و گوند دیاری کراوه. ئە‌گه‌ر قبول بکه‌ین که له چوارچیوهی سیستمیکی دیموکراتیکدا به‌شدارى کردن له ههلبژاردندا به مانای به‌شدارى کردن له پروسه‌ی به‌ریوه‌بردنی ده‌سه‌لات دایه، ئە‌وه له ریژیمی کۆماری ئیسلامی ئیرانیدا چونکه ره‌وایی خووی له ئاسمانه‌وه ده‌زانی و خه‌لک له ره‌واییدان به‌م ده‌سه‌لاته‌هیچ نه‌خشیکیان نییه، به‌شدارى له ههلبژاردن ته‌نبا عه‌مه‌ل به‌ئهرکی شه‌رعیی، په‌یمان نۆیکردنه‌وه له گه‌ل وه‌لی فه‌قیه و مقبولیت‌دان به‌ ریژییم پیناسه کراوه. هه‌ر بۆیه به‌شدارى له ههلبژاردن و ده‌نگدان له سیستمی کۆماری ئیسلامییدا، به‌شداریکی دیموکراتیک نییه. چونکه ریژیمی کۆماری ئیسلامی له سه‌ر کۆمه‌له‌ بنه‌مایه‌ک دامه‌زراوه که هیچ باوه‌رئیکی به‌ ئازادی و دیموکراسی و ههلبژاردنی شه‌فاف نییه. هه‌روه‌ها له خوله‌کانی پیشوویی ههلبژاردنی سه‌رکۆماریدا هیچ حیسابیکی بۆ نه‌ته‌وه‌کانی ئیران نه‌کردوه و قه‌ت به‌ هیندیان نه‌گرتوون. ئە‌وه به‌ هیند نه‌گرتنه‌ش جیا له‌وه‌ی که باری ئیدئولوژی هه‌یه، بوته‌ یاسا و وه‌ک ئە‌سل له یاسای بنه‌رتی دا گونجینراوه. له سیستمیکدا که به‌ پیی به‌ندی ۱۱۵ی یاسای بنه‌رتی، به‌شیکی زوری گه‌لانی ئیران و ژنان له‌ خو پالاوتن بۆ پوستی سه‌رکۆماری بیبه‌ش کراوه‌ن. چونکه به‌ پیی

ئەسل ۱۱۵ یاسای بنەرەتی ریژیمی کۆماری ئیسلامی ئێران بە غیبرە شیعەیی دوازده ئیمامی، پیرەوانی مەزھەبەکانی سوونی، مەسیحی، یهودی، زەرەشتیی، بەھایی و شیعە ۷ ئیمامی و ژنان بۆ ناوونوسی پوستی سەرکۆماری مافی خۆ پالائوتنیان نییە. ھەر وەھا بە پێی بەندەکانی ۵ و ۹۹ و ۱۱۰ یاسای بنەرەتی ریژیمی ئیسلامی ھەم شوورای نیگابان دەتوانی ھەلبژاردنی سەرکۆمار ھەلۆشەنیتەو و ھەم ریبەری ریژیم کە نویتەری ئیمامی زەمان لە سەر عەردە و دەتوانی لە واژۆ کردنی حوکمی سەرکۆماری ھەر چەند بە دەنگی خەلکیش ھەلبژیردرا بی، خۆ بیاریزیت. ھەلبژاردن لە وەھا سیستمیکدا بە غیبرە رەواپیدان بە دەسلەلاتی وەلی فەقیە، ھیچ مانا و مەفھومیکی نییە.

لە وەھا سیستمیکدا ئەگەر بە شیکێ زوری خەلکی ئێران لە ھەلبژاردندا بە شداری بە کەن، ھیچ لە سورەت مەسەلە کە ناگۆری و دەسلەلات لە دەستی تاقمیکی بچوکدا دەمینیتەو. چونکە بنکە و بنیاتەکانی سەر بە ریبەری دەستیان لە کۆنترۆل و تەقەلوب لە ھەلبژاردن لە کاتی ناو نووسینی پالیوهران، بەریوەبردنی ھەلبژاردنەکان، دیاری کردنی پالیوہراوی جیی متمانە و دیاریکردنی سەرکۆماری دلخوازی ریژیمدا ھەیە. مەھەندیسی کردنی ھەلبژاردن و دیاریکردنی سەرکۆماری جیی متمانەیی خۆیان لە ھەموو خولەکانی سەرکۆماری بە زەقی دیارە. ھەر چەند زور جار خەلک بە ناگوتن بە پالیوہری جیی باوہری ریبەری و یان بە دەریرینی نارەزایەتی جەماوہری بە تاییەت لە خولی دەھەمی سەرکۆماریی لە سالی

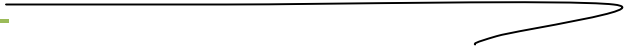
۱۳۸۸ی ههتاوی دا ناره‌زایه‌تیان له هه‌لبژاردن نادیموکراتیک نیشانداه.

هه‌ر بۆیه به‌شداری کردن له وه‌ها هه‌لبژاردنیکدا به‌مانای ره‌وایی دان به‌سیستی دیکتاتوری ویلایه‌تی فه‌قیه‌و پیوه‌ندی به‌چاره‌نووسی و داخو‌زاییه‌کانی نه‌ته‌وه‌کانی ئیرانه‌وه‌نییه. ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر سه‌رکۆماری هه‌لبژێرده‌راو بیه‌ه‌و‌یت ئالو‌گۆر و ریفورم له‌سیستی کۆماری ئیسلامیی دا‌بکا، به‌هوی بوونی که‌سیک وه‌ک وه‌لی فه‌قیه‌و یاساییک بنه‌ره‌تی نادیموکراتیک توانای گۆران و ریفورمی نییه. که‌ وایه‌ دوای ۳۸سال ئه‌زموون کردنی هه‌لبژاردن له‌چوارچیوه‌ ئه‌و سیستمه‌ دا، ده‌بی به‌و قه‌ناعه‌ته‌ بگه‌ین که‌ ئه‌و هه‌لبژاردنه‌ هیچ قازانج و پیوه‌ندییه‌که‌ی به‌ ماف و داخو‌زاییه‌کانی نه‌ته‌وه‌کانی ئیرانه‌وه‌ نییه. به‌ چاو خشاندن به‌ ناوی ئه‌و که‌سانی که‌ چ له‌ رابردوو و چ ئیستا که‌ وه‌ک سه‌رکۆماری داریکراون، ده‌بینین به‌شیکیان له‌ سیما دیاره‌کانی پێشتیوانانی تیروور و تیروریزمی ده‌وله‌تین و ته‌نانه‌ت رولیان له‌ تیروور کردنی که‌سایه‌تییه‌کانی به‌ره‌ه‌لستکاری ریژیم و به‌ تاییه‌ت له‌ تیرووری ریبه‌رانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئیراندا هه‌بوه‌ و له‌ لایه‌ن دادگا‌کانی رۆژئاواوه‌ حوکمی ده‌ستگیر کردیان هه‌یه. به‌شیکیی دیکه‌یان به‌ به‌رده‌وامی له‌ دژی بیری ئازادیخو‌ازی و پێشیلکردنی مافی مرو‌ف، سانسورکردن چاپه‌مه‌نی، پیلان به‌ دژی رووناکبیران و زور کرده‌وه‌ی نامرو‌فانی دیکه‌ له‌ پیناو پاراستنی سیستمی ویلایه‌تی فه‌قیه‌ رولیان هه‌بووه‌ و یا له‌ باوه‌ر پیکراوانی کۆماری ئیسلامیین.

دیارده کانی تیروور کردنی که سایه تیهه دیمو کراته کان له نیوخو و دهره وهی ئیران، ویران کردنی ئابووری ئیران، گنده لی، ئیعتیاد، چوونه سه هری قیمة ته کان، هه رزان فروش کردنی کارخانه کان له کارنامه ی ره شی سه رکۆماره کانی ریژیم و دهوله ته به سازندگی و ریقورمخواز بناژۆخوازه کان له ماوه ی ۳۸ سالییدا به لگه و سه نه دیکی حاشاهه لنگه ره.

ئیسنا ریژیمی کۆماری ئیسلامی به قوناغیکی هه ستیاردایه تیپه ر ده بیته. دۆخی ناله باری ئابووری - سیاسی، مملانه ی جیددی له نیوان باله کان، قهیرانی نیوخوی و دهره کیی ری ژیم، ناروونی وتویژه کانی ولاتانی ۵ کۆی ۱ ریژیمی له دۆخیکی ئالوز و شیواو دا هیشتوته وه. بویه ئه م قوناغه چهنده بو ریژیم گرینگه که خه لک له شانوی هه لبژاردندا به شدارای بکه ن، ده بی پتر له وه بو نه ته وه کانی ئیران گرینگ بی، چونکه به شدارای کردن و ده نگدان له م هه لبژاردنه دا هیه قازانجیکی بو ئه وان تیدا نییه.

10

کلیلیکی ژہنگاوی وقفلیکی داخراو

عہ بدو نلا حیجاب

رۆژی ۲۹ی مانگی بانمەری سالی ۱۳۹۶، رېژیمی کۆماری ئیسلامی هەم بۆ نوێکردنەوهی کورسییەکانی شوورا ناوچەییەکانی شار و دێ و هەمیش بۆ دیاریکردنی مۆرە دەستیشانکراوی “رێبەر” بۆ خولیکی نوێی پۆستی سەرۆک کۆماری جاریکی دیکەش “هەلبژاردن” بەرپۆوەدەبا. رێکەوتی ناونوووسکردنی بەرئەندامان بۆ پۆستی سەرۆک کۆماری رۆژی ۲۲ی خاکەلیووی سالی داھاتوو لە بەر چاوی گێراوە و رێکەوتی ناونوووسکردنی بەرئەندامانی شوورا کانیشتی رۆژی ۳۰ی رەشەمەیی ئەمسال دانراوە. لە ئیستاوە ئامادەکارییەکان بۆ “موھەندسی کردنی” دووبارە هەلبژاردنەکان و دەست نیشان کردنی مۆرەکانی جێی پەسندی دەزگای بەرپۆوەبەری کۆماری ئیسلامی بەرەو کۆتایی دەپۆن و رەوتی “ئەری کردن” یا پێشی پێگرتن بە سەرکەوتنی بالێک لە بالەکانی رېژیم دەستی پێکردووە.

هەلبژاردن بۆ دیاریکردن نۆتەر بۆ هەر کام لە دەزگاکانی بریاردان و بەرپۆوەبەری یەکیک لە دیارترین پێوانەکانی دیمۆکراسیە، بەلام تەنیا پێوان بۆ هەلسەنگاندنی رېژوو و رادەیی بەشداریکردنی خەلک لە دەسەلاتدا نیە. تەنانەت ئەگەر رەوتی هەلبژاردن بە بێ فرت و فیل و دیاردەیی “گۆرینی” دەنگەکانیش بەرپۆوە بچیی، مەودای نیوان هەلبژاردن بۆ دام و دەزگاکانی بریاردان یا بەرپۆوەبەری لە گەل دیمۆکراسیەکی تیر و تەسەل کە توانایی

وہ لامدانہ وہی ہہ موو داخوازییہ کانی کۆمہ لگای ہہ بی زۆرہ. ئەو مہ ودایہ لہ ہہر شوپتیک کہ ریز لہ سہربہ خۆیی سی ناوہندی دەسەلات؛ واتا دەسەلاتی بریاردان، دەسەلاتی بەرپۆہبەری و دەسەلاتی داد نەگیری، سازی واتا دام و دەزگا یا "نیھادی مەدەنی سەربەخۆ لہ ناوہندە کانی دەسەلاتەوہ ئیزنی کاری سەربەخۆیان پێ نەدری، میدیای ئازاد دانەمەزرایی و ریز لہ مافی تاک و کۆمەلگا نەگیری زیاتریشە.

لە سیستەمی تیتۆکراتیکی کۆماری ئیسلامیدا نە تەنیا دەسەلاتی بریاردان و بەرپۆہبەری، بە لکۆو دەسەلاتی بیر کردنەوہ و تیروانین بو ژبانی تاکە کہ سیشی لہ خەلک زەوت کراوہ و دراوہ تە دەستی دیسپۆتیکی ملھور کہ لہ بەرگی ریبەری ہەتا ہەتاییدا خۆی دەنوین و لہ بەرامبەر خەلک و ہیچ دام و دەزگایەکی دەسەلات دا وەلامدەر نیہ. ریبەریک کہ بە دامەزراندنی دەیان رایەلکە ی دیار و نادیار، ہەموو جومگە کانی دەسەلاتی بە دەیان ئالقہ و داوہوہ بە کورسی دەسەلاتی خۆبەوہ بەستووہ. ئەو وەکوو تاقە بریاردەری بی ئەولا و ئەملای سیستەمی زال بە سور ئیراندا دەبەوێ لہ جیاتی ہەموو خەلک بیر بکاتەوہ و ہەر چۆن خۆی پێ سەلاح بی بریار بەدا. بۆیہ وەک دیاردەبەکی گشتی ہەلبژاردن لہ ریزیمی کۆماری ئیسلامی دا، بە بی لہ بەر چاوگرتنی ئەو بەرپۆہبەرایەتیہی کہ ہەلبژاردنی بو دەکری، نە دەتوانی ئازاد بی و نەش شتیک دەگۆری. لہو روانگەبەوہ، وەک ئەسلیکی گشتی مەسەلە ی ہەلبژاردن لہ

كۆماری ئىسلامى دا، ھىچ واتايە كى نىە و ناتوانى بىى بە پرسى خەلك.

سەرەراى ئەوھش، لە چەند خولى دواىى ھەلبۇزاردنە كانى سەرۆك كۆماری، مەجلىس و تەننەت شووراكانىشدا، بەرنامە كانى رېژىم بە بى سەرئىشە و گرفت بەرپۆە نەچوون. تەننەت رەوشىك ھاتۆتە پىش كە بەشىك لە مۆرە ھەرە نزیكە كانى دەسەلات و ئەوانەى ھەتا ملان پىئەندى سىستەم بوون و دەیانەوىست بە شىوہى تا رادەيەك جىاوازترەوہ خزمەت بە رېژىم بكەن، يا پەراويز خراون يا دەرفەتى ئەو خزمەتكردنەيان لى ئەستىدراوہ. نمونەى ھەرە بەر چاوى ئەو رەوشە، چارەنووسى مووسەوى و كەروويبە كە لە بەر جىاوازی سەلىقە و بە ھۆى رەخنەگرتن لە فېر و فېلە كانى سوپاى پاسداران و بەسىچ لە پىئەندى لە گەل ئاكامى ھەلبۇزاردنى خولى پىشووترى سەرۆك كۆمارىدا ئەوہ بۆ ھەشت سال دەچى دەست بە سەر كراون.

يەكەم سەرۆك كۆماری رېژىم كە لە سەرەتای بە دەستەوہ گرتنى كورسى سەرۆك كۆماریبەوہ بە زمانىكى جىاوازتر لە زمانى كلاسىكى تويژى پارىزوانى دەسەلاتدار قسەى كرد و ويستى كۆماری ئىسلامى بە رېژىمىكى لە ھالى گەشەسەندن و پىشكەوتن دا نىشان بىدا، مەمەد خاتەمى بوو. ئەو لە سالى ۱۳۷۶هە بۆ ۱۳۸۴ لە سەر كورسى سەرۆك كۆماری دانىشت و لە ماوہى ھەشت سال سەرۆك كۆماری دا كۆمەلە دروشم و چەمكى بەرز كردهوہ كە تا ئەو كات لە چوارچىوہى رېژىمدا باسيان نەبوو. سەردەمى خاتەمى بە

روالەت بە سەردەمی ھەول دان بوو "راستکردنەوہی" بەشیک لە توندڕەوویەکان و شیوہ کاری سەرنەکەوتوو لە بەرپۆشەبەرایەتی کۆماری ئیسلامی دا دەناسرێ. بۆیە لە فەرھەنگی سیاسی رێژیمدا خاتەمی بە سەرۆک کۆماری گۆرانخواز ناوبانگی دەرکرد. خاتەمی لە ئاستی نیونەتەوہییش دا بە ھینانە گۆری پرسی وتووێژی شارستانیەکان خۆی وەک سەرۆک کۆماریکی "نەرمتەر" لە کاندیداکانی بالی توندڕەوہ ناساند و ویستی روالەتیکە جیاوازتر و تارادەیک گونجاو لە گەل رەوتی سیاسی لە جیھانی ھاوچەرخدا لە کۆماری ئیسلامی نیشان بدا. بەلام پێداگری خاتەمی لە سەر پێنەندبوونی بە بناغەکانی کۆماری ئیسلامیەوہ، زۆر زوو پرووی راستەقینە ئەو بۆ خەلک ئاشکرا کرد و بەر لەوہی کە بە زمانی خۆی ئیعتراف بەوہ بکا کە ھیچ جیاوازییەکی لە گەل کاندیداکانی بالە توندڕەوہکان نیە، لە پیش چاوی خەلک سووک و بی ئیعتیار بوو.

لە ماوہی ۸ سال سەرۆک کۆماری خاتەمی دا، ۳ زنجیرە جینایەتی مەترسیداری میژووی کۆماری ئیسلامی روویان دا کە خاتەمی لە بەرامبەر ھەر سێکیان دا یا بێدەنگ بوو و یا بە کردەوہ پشتیوانی لە بکەرانی کرد. سامناکترینی ئەو زنجیرە جینایەتانە، کوشتنی بە دەیان رووناکبیر و بیرمەندە جیابیرەکانی ئێران بوو کە ھەر یەکە و بە شیوہیەک و لە جینگایەک بە شیوہی بە روالەت بکەر نادیار لە نیو بران. لە بەر ئەوہی کە بکەر و بریاردەر و دادوەر و لیکۆلەر ھەر ھەموویان سەر بە ئۆرگانە سەرەکیەکانی کۆماری

ئىسلامى بوون، كەس بەو بۇنەوہ سزا نەدرا و سەرۆك كۆمارى
 ``گۆرانخووازش`` لە بەرامبەر ئەو زنجیرە كردهوانەدا بە بیدەنگى
 مۆرى ئەرىي لە برىارى لە نيوبردنى رووناكيران دا. دووہەمىن
 جىنايەتى سامناكى جىيى پەسندى خاتەمى، كوشتن و ئەتك كردنى
 بە دەيان خویندكارى زانكۆى تاران بوو كە لە كۆگای نىشتەجىبوونى
 خویندكارانى زانكۆ، ئەوہى نەدەبوو بكرى بە سەريان ھىنرا و
 سەرۆك كۆمارىش لە جياتى پاراستنى حورمەتى خویندكاران،
 ھىرشىكى توندى كرده سەريان و ئەوانى بە تىكدەر و دژبەرى
 كۆمارى ئىسلامى لە قەلەم دا. سىھەم رووداوى جىگای شەرمەزارى
 بو خاتەمى، گرتن، سزادان و لە وەلات وەدەرنانى كۆمەلىك
 رووناكبرى وەفادار بە خودى رىژىم بوو كە لە ھەولىك دا بو
 كرانەوہى سىاسى لە ئىران، لە كۆبوونەوہىەك دا لە بەرلىنى ئالمان
 بەشدارىيان كرد و دوايە گەرانەوہ بو ئىران. ئەوان لە كاتى
 گەرانەوہيان دا لە گەل لىپرسىن و لىيىچانەوہ بەرەوروو بوون و لە
 كۆتايىش دا زۆربەيان يا گىران و سزاداران يا ناچار كران كە لە
 ئىران ھەلبىن و لە دەرەوہى وەلات نىشتەجى بن. ھەمووى ئەو
 رەفتارانە ھەر زوو، روالەتى راستەقىنەى خاتەمى يان لە قاو دا و
 ھىواى گۆرانكارىيان لە رىگای رىفۆرمى نيوخۆيى سىستىمەوہ بە بن
 بەست گەياند.

دواى خاتەمى مەحموود ئەحمەدى نژاد، بە بەچۆك داھىتەنى
 يەكك لە فىلبازترىن و بە ئەزمونترىن كۆلەكەكانى رىژىم واتا
 ھاشمى رەفسەنجانى و بە پشتىوانى راستەوخۆى خامنەيى و بەسىج

له ههلبژاردنیکی به وتەى خودی کاربەدەستانی رێژیم، بە تەواوی موهندسی کراو دا له سەر کورسی سەرۆک کۆماری رێژیم دانیشت. ئەحمەدی نژاد کە بە ھۆی درۆ بێ بنەماکانیەو بە ھەمانەى درۆیان ناوبانگی دەرکردبوو، لە ماوەى ھەشت سالی سەرۆک کۆماریدا بە بێ قسە و فەرمانی خامنەیی ھیچ کاریکی نەکرد. ئەرکی پێراگەپەندراوی ئەحمەدی نژاد لە لایەن خامنەییەو ئەو بوو کە پرووی راستەقینەى کۆماری ئیسلامی بە جیھان بناسینی. بۆیە ئەو ھیچ ھەولێ نەدا کە سیمای رێژیمەکەى بگۆرێ و بە جیاوازی نیشان بدات، بە پێچەوانەو زۆر راشکاوانە رێژیمی کۆماری ئیسلامی وەکوو سیستمیکی کۆنەپەرستی دامەزراو لە سەر بنەمای درۆ، ناراستی و جینایەت بە جیھانی ناساند.

دیارتەین دیاردەکانی سەردەمی ئەحمەدی نژاد، دروست بوونی درزێکی بەرچاو لە پایەکانی سیستم دا بوو کە بوو بە ھۆی ئەو ھەى بەشێک لە دامەزرێنەرەن و مۆرە خاوەن نفوزەکانی پێشووی رێژیم بکەونە بەر خەزەبی بالی دەست رۆشتووتر بە سەرۆکایەتی شەخسی خامنەیی. رەفسەنجانی بە شیوەیەکی ئەتک کرا کە تا کاتی مەرگیشی نەیتوانی دوبارە بگەریتەو بە بۆ نیو ئەو کۆرەى کە بۆ خۆی گرینگترین مۆرەى دامەزرێنەری بوو. بە دەیان کەس لە مۆرە دەستروێشتووەکانی رێژیم، دەرپەرێندەرەن و لە دەسلەلات دوور خرانەو و ھیندیکیشیان لە کۆشکی خەیاڵی سەرۆک کۆمارییەو بە جوارچیوہیەکی تەسکی بەندیخانەى مالهەو پراگۆیزران.

له ماوهی ههشت سال سەرۆک کۆماری ئەحمەدی نژاددا، بایى نەوت لە بازارەکانى جیهانى دا بە شیۆهیه کى بى ویتە هەلکشا. گرانبوونى بایى نەوت ئەو دەرفەتەى بۆ کۆماری ئیسلامى پێک هینا کە سەرەرای نەبوونى توانایى بەرپۆهەبەرى سێستەمى ئابوورى، ئەوەندە درافى بەلاش وەدەست بخا کە هەم گىرفانى بەرپرەسە پایەبێندەکانى خۆى پى پر بکاتەو و هەمیش سوپای پاسداران بکا بە جەمسەرىکى قورسى ئابوورى و گەورەترین ئاکتۆر. دزىکردنى لە رادەبەدەر بە رپژەى چەندین ملىارد دۆلار لە لایەن کەسە بزاردەکانى سوپای پاسدارانەو، دزىنى پلاتفۆرمى هەلینجانى نەوت، کرپن و فرۆشتنى دەرەوێ سێستەم لە بازارە قاچاخەکانى جیهان و هەلس و کەوتى لەو چەشنە، ئىرانى سەرەدمى ئەحمەدى نژادى کردە بازارىکى بى کۆتەرۆل بۆ قاچاخچیه نۆنەتەو هیههکان. لە هەمان کاتیشدا ئەحمەدى نژاد، بە هۆى سېاسەتى پۆبۆلىستى دابەش کردنى یارمەتیی دەولەتى بە سەر خەلکدا، توانى هەم پشتیوانى تۆبژىکى توندڕەوى ئاینى بەلام بى داهاى بۆ لای خۆى رابکیشى و هەمیش لەو رینگایەو دەزى و دەست پىسى یە بى سنوورەکانى بەرپرسانىش بشاریتەو.

سەرەدمى ئەحمەدى نژاد بە لەقاودانى بەشیک لە درۆکانى لە لایەن رەخنەگرانییهو کۆتایى پى هات. بەلام بەر لە کۆتایى هاتن بە ماوهى سەرۆک کۆماری ئەو، خامنەى روى لى وەر سووران و ئەویشى خستە بەر خەزەبى خۆى و دەزگای بە هیزى دەسەلاتیهو. واتا ماوهى دەسەلاتى ئەحمەدى نژاد بەر لە کۆتایى هاتنى ماوهى

سەرۆك كۆماری به سەرچوو و به كردهوه چهند مانگ بهر له
داكشانی له كورسی سەرۆك كۆماری جلهوی دهسهلاتی له دهست
دهرهینرایهوه.

سهرنه كهوتنی ئەحمەدی نژاد له جی به جی كردنی هه موو
فه رمانه كانی خامنه ییدا، دوباره رینگای بۆ تاقیكردنه وه یه كی دیکه له
چه شنی ئەو كایه سیاسیه ی كه رپژیم له سهرده می خاتهمی دا
ئهنجامی دا بوو كرده وه. بۆیه به كۆتایی هاتنی سهرده می ئەحمەدی
نژاد، هه موو ئەو كه سانه ی كه له گه ل ئەو گه یشتبوونه پۆسته به رزه
ئیدارییه كانی رپژیمه وه، له وانه یاریده ده ری هه ره نزیکی، ئیسفه ندیار
ره حیم مه شایی له دیمه نی سیاسی سرانه وه و ئەحمەدی نژاد به
یه كجاریی له ده فته ری خامنه یی ره ش كرایه وه. دوا ی بی
ئیعباربوونی زیاتری كۆماری ئیسلامی له سهرده می ئەحمەدی نژاد
دا، خامنه یی وه ك تاقه بریارده ری كۆماری ئیسلامی مه لایه كی جیی
متمانە ی خۆی، هه سه نی روه وحانی هینایه گۆره پانه وه.

نزیكه ی چوار سال له مه وه بهر حسن روحانی به دانی به لینی
كردنه وه ی ده رگای چاره سه ری بۆ كیشه كانی كۆمه لگا و كردنه وه ی
ده رگایه كی نوێ به سه ر ئیراندا سه ری له سن دووقه كانی
هه لبژاردنه وه ده رهینا و له سه ر كورسی سەرۆك كۆماری دانیشت.
پیداگرتنی روه وحانی له سه ر جی به جی كردنی برگه كانی یاسای
گشتی، سنووردار كردنی ده ست تیه وهردان له ژبانی تاییه تی خه لك،
بنه بر كردنی گهنده لی، چاكتر كردنی بنه مای ئابووری و له هه مووی
گرینگتر كۆتایی هینان به گرژی و ئالۆزی له نیوان ئیران و وه لاته

خاوهن نفووزه کانی رۆژئاوا و چارهسەر کردنی دۆسیه‌ی به‌نامه‌ی
ناقۆکی ئێران سه‌رنجی میدیا و هیندیک ناوه‌ندی لیکۆلینه‌وه و
بریاردانی له وه‌لاتانی ئه‌وروپایی دا بۆ لای ئه‌و راکیشا.

رووحانی به به‌رزکردنه‌وه کلیدیك وه‌کوو سه‌مبۆلی چاره‌سه‌رکردنی
کیشه‌کانی وه‌لات بوو به سه‌رۆک کۆمار، به‌لام کلیده‌که‌ی له یه‌که‌م
رۆژه‌کانی ده‌سه‌لاتدارییه‌وه بی‌که‌لک ده‌رچوو و نه‌یتوانی هیچ
ده‌رگایه‌ک به قازانجی خه‌لکی وه‌لات بکاته‌وه. به پێچه‌وانه‌وه له زۆر
بواردا بۆ داخستنی هه‌ر چی زیاتری قفلی دیکتاتۆری وه‌گه‌ر خرا و
کیشه و ئاریشه‌کانی کۆمه‌لگای چه‌ند به‌رامبه‌ر کرد.

یه‌که‌م پلانی جینگای باسی رووحانی گه‌ل‌له‌یه‌ک بوو که ئه‌و به
ناوی `مه‌نشووری مافی شارۆمه‌ندی` ناودێر کردبوو و چوارچیوه
گشتیه‌که‌ی له یه‌که‌م مانگه‌کانی ده‌سه‌لاتداریی ئه‌و دا ر‌اگه‌یه‌ندرا.
دوايه‌ ده‌رکه‌وت که دارشتن و به‌نده‌کانی ئه‌و گه‌ل‌له‌یه‌ هه‌م له
بواری ده‌ستوورییه‌وه، هه‌م له بواری حقووقیه‌وه و هه‌میش له بواری
سیاسیه‌وه، ته‌نانه‌ت به پیتی چوارچیوه‌ی دانراو له لایه‌ن خودی
رێژیمشه‌وه ته‌نیا دروشمن و لایه‌نی کرده‌وه‌بیان نیه. هه‌ر بۆیه
مه‌نشووری مافی شارۆمه‌ندی بۆ دواوه گێردرایه‌وه و تا ئه‌و ساڵه‌ی
دوایی هیچ باسیکی لیه‌ نه‌کرا. ساڵی ۱۳۹۵ بازاری مافی
شارۆمه‌ندی دوباره گه‌رم کرایه‌وه و به بی‌ئه‌وه‌ی که چوارچیوه‌ی کی
یاسایی نوێی بۆ دیاری بکری، دیسان خرایه‌وه رۆژه‌فی سیاسیه‌وه.
ده‌رکه‌وت که نمونه‌ی چاک‌کراوه‌ی ئه‌و مه‌نشووره‌ش هه‌ر له سه‌ر
بنه‌مای پێشنیاری پێشوو و پتر له چوارچیوه‌ی دروشم دا، به پشت

بهستن به یاسای گشتی و باقی یاساکانی کۆماری ئیسلامی، که له بنه‌رته را له دژی ماف و ئازادییه تاک و کۆمه‌لایه‌تیه‌کانن دارپێژراوه. واتا مه‌نشوووری مافی شارومه‌ندی به کرده‌وه بوو به مه‌نشوووری دروشم دان بۆ ئه‌و خالانه‌ی که له یاساکانی رێژیم دا ماف و ئازادییه‌کانی خه‌لک سنووردار و بهر ته‌سک ده‌که‌نه‌وه.

بی ناوه‌رۆک بوونی دروشمه‌کانی هه‌سه‌ن رووحانی له بواری مافه‌کانی هاووه‌لاتیان دا کاتیک زیاتر ئاشکرا بوو که ئه‌و بۆ به‌رپۆه‌بردنی به‌نامه‌کانی له‌و بواره‌دا، مۆرپه‌یه‌کی مرۆفکۆژی ئه‌منیه‌تی وه‌ک عه‌لی یوونسی کرده به‌رپرسی به‌رپۆه‌بردنی ``مافی`` که‌مايه‌تیه‌کان. عه‌لی یوونسی که له دۆسیه‌ی تیرۆری جیاپیران و چالاکانی مه‌ده‌نی و تیکۆشه‌رانی کورد دا وه‌ک یه‌کیک له مۆره‌سه‌ره‌کیه‌کانی رێژیم ده‌ناسرئ، چوار ساڵه‌ باسی به‌رپۆه‌بردنی به‌نده‌کانی یاسای گشتی له پۆه‌ندی له‌ گه‌ل مافی که‌مايه‌تیه‌کان دا ده‌کا، به‌لام تا ئیستا ته‌نانه‌ت یه‌کجاریش هه‌نگاوێکی بۆ جی به‌جی کردنی هه‌ر ئه‌و به‌نده‌ سنووردارانesh هه‌لنه‌گرتوه. به‌پێچه‌وانه‌وه هه‌ر جار که باسی مافی که‌مايه‌تیه‌کان ده‌کرئ، ئه‌و په‌نای بردۆته به‌ر یاسای گشتی و ئیدیعیای کرده‌ که یاسا ئه‌و مافانه‌ی ده‌سته‌به‌ر کردوه، به‌بی ئه‌وه‌ی بێی که بۆ چی ئه‌و برگانه‌ جی به‌جی ناکرین. له ئاستی نیوخۆیی دا، زۆربه‌ی خه‌لکی ئێران ئیستا سه‌د خۆزگه‌ به‌ کادزه‌که‌ی پێشوو ده‌خوازن. رێژه‌ی ئیعدامه‌کان له سه‌رده‌می رووحانی دا هه‌رله‌ ماوه‌ی ئه‌و چوار ساڵه‌ دا خه‌ریکه‌ له‌ کۆی گشتی له‌ سێداره‌دانه‌کان له‌ ته‌واوی ده‌ورانی هه‌شت ساڵه‌ی ئه‌حمه‌دی نژاد

تییەر دەبی. کۆمەلکۆژیی خەلکی هەژاری کۆلەبر لە سەر سنوورەکانی کوردستان، ئیستا ئیدی لە کردەوێهەکی خۆسەر لە لایەن بنکە سنوورییەکانەووە بۆ کۆنترۆلی سنوورەکان تییەرپووە و بوو بە سیاسەتی بەرنامە بۆ دارپێژراو کە لە ئاستی هەرە سەرەووەرا کۆنترۆل دەکری. گرانی گەشتۆتە ئاستیکی تاقەت پرووکین، لە حالیک دا کە ئەو برە پارە خەلک فریودەرانش کە ئەحمەدی نژاد بە ناوی یارمەتییهووە بۆ خەلک دیاری کردبوو یا براوہ یا سنووردار کراوہ.

لە ئاستی سیاسەتی دەرەوہدا، شاندی رووحانی بە سەرپەرستی زەریف توانی ریککەوتننامەیهکی نافۆکی لە گەل ئامریکا واژۆ بکا و بە کردەوہ تەنیا بەلینی رووحانی جی بە جی بکا. بەو هەنگاوە، ریزیم توانی نەفەسیکی هیندیک راحەت بکیشی و چەندین میلیار دۆلار پارەیی دەست بە سەردا گیراوی لە بانکە نیودەوڵەتیەکان بە تاییەت بانکەکانی ئامریکادا بۆ نیوخۆی ئێران بگوازیتهوہ. بەلام بەشی هەرە زۆری ئەو پارانە لە ماوہیەکی کورت دا دران بە هاوپەیمانە توندپووەکانی ریزیم لە ناوچە دا و کران بە چەک و تەقەمەنی و گەیهندرانە دەستی ئەسەد، حوسسیەکانی یەمەن، حیزبۆلای لوبنان، حەشدی شەعبی عێراق و هتد تا شەری تاییفی و مەزھەبیی پی قوولتر و خویتاوی تر بکەن. بە کردەوہ ئێرانی ژیر سەرۆک کۆماریی رووحانی بوو بە ماکەیی بە خێوکهەری رایەلکە ئاشکراکانی تیرۆر لە رۆژھەلاتی نیوہراست دا و بە ئاوالە کردنی دەستی قەرارگای قودسی سوپای پاسداران و قاسم سلیمانی لە عێراق و سووریە، شەریکی

ھەمەلايەنەي مەزھەبى خستە رۇژھەلاتى نېۋەراستەوہ. بە كورتى، ئىرانى ژىر قەباي خامنەيى، بە ماسكى رۈوحانى بووہ بە ئوختاپووسىكى پىر لە ژەھر كە ھەر لاقىكى لە ئەستۈي كۆمەلگايەك ھالاندوہ و خەرىكە لە ژيانان دەخا.

سەرەراي ئەوہش، ديارە خامنەيى لە خزمەتەكانى رۈوحانى بو خوى و رېژىمەكەي رازى نيە و ھەر جار نا جارىك لە قوژبىك را نقورچىك لە رۈوحانى دەوہشيتى و وەبىرى دىنيتتەوہ كە خەرىكە پى لە بەرەي خوى زياتر رادەكىشى. دووريش نيە كە لە گەرى داھاتووي ديارىكردى سەرۆك كۆمار دا، خامنەيى بە يەكجارى شەقىك لە رۈوحانى بدا و مۆرەيەكى دىكە لە جىي ئەو دابنى كە نە وەكوو ئەحمەدى نژاد بى دم و پەل بى و نەش وەك رۈوحانى زياتر لە بەرەي خوى لاق رابكىشى.

بە لە بەرچاوغرتتى ئەو راستيانە، بەشدارى كردن لە ھەلېژاردنى سەرۆك كۆمارى دا، بە بى لە بەرچاوغرتتى ئەوہى كە كى بەرئەندامى سەرۆك كۆمارى بى، كاريكى ھەلەيە. ئىدى رېژىم كى دىنيتتە گۆرەپانەوہ، چۆن بەرنامەكانى رىك دەخا و سەر ئەنجام كى لە سىندووقە كۆنترۆل كراوہكانىەوہ دىنيتتە دەرەوہ گرىنگ نيە. سەرۆك كۆمار گۆچانى دەست خامنەيى يە و بو خوى ھەر چۆنىكى ويست بەكارى دىتى، بە بى ئەوہى كە گوئى لە ويستى كۆمەلگا و دەنگى خەلك رابگرى.

لە سىستىمىك دا كە سەرۆك كۆمارەكەي تەنيا مۆرەيەكى بى دەسەلات و ئامرازىكى بى ئىرادەي دەستى رېبەرى ھەلنەبژىردراو

بئى، دياره باقى ئۆرگانە ``ھەلبۇزىردراوھە كانىش`` ھەر رۋالەتى و بى دەسلەتەن. بە كرىدە ھەش رەوتى ديارى كرىدى ئەنجۈمەنە كانى شار و گۈندە كان كە بىرپار واپە ھاوكات لە گەل ``ھەلبۇزاردنى`` سەرۋەك كۆمار بەرپۈە بېچى لە رەوتى بەرپۈە بىردنى ``ھەلبۇزاردنى`` سەرۋەك كۆمار جىاوازتر نىە. وىراى ئەو، خۇدى شووراكانىش ھىچ دەسلەتەكى بەرپۈە بەرپىان نىە و تەنیا ئەرى كەرى ئەو بەرنامە و سىياسەتەن كە لە لایەن مۇرە ئەمنىەتە كانى سەر بە سوپاى پاسداران و ناوئەندە ئەمنىەتە كانى رېژىمەو ھە بۇيان ديارى دە كرى.

بەو حالەش، رەوتى ديارى كرىدى ئەنجۈمەنە خۇ جىيە كان تەنیا دەلاقە يە كە كە لە چوارچىوھى سىستەمى ئۆتۈرپتەرى كۆمارى ئىسلامى دا، دە كرى كەم و كوورپىە كان و گرىفتە كانى رۇژانەى خەلك تىدا زەق بىرپتەو. با بە ھەلە لىك نەدرپتەو، لىرەدا مەبەست ھەلسەنگاندنى گرىمانەى بەشدارى كرىدى يا بايكۆت كرىدى خۇدى ھەلبۇزاردن نىە، بەلكو رەوتى ھەلبۇزاردن و ئەو جەو مەبەستە كە لە كاتى ھەلبۇزاردن بۇ شووراكان يا تەناتە ``نۆپتەرانى`` مەجلىسش دا دە كرى بخولقندرى و بۇ بەرز كرىدەو ھى بەشەك لە داخوازى و گرىفتە رۇژانە كانى خەلك كەلكيان لى وەربىگرى.

پرسى شووراكانى شار و گوند لە ياساى گشتى رېژىم دا گونجىندراوھە. خالى ۱۰۰ ياساى گشتى ئىران دەلى: بۇ بەرەو پىش بىردنى ھەر چى خىراترى بەرنامە گەلى كۆمەلايەتى، ئابوورى، ئاوەدان كرىدەو، تەندروستى، فەرھەنگى و پەرەردە و باقى كاروبارە

خوشگوزهرانیه کان له ریځای یارمه‌تیه‌کانی خه‌لک و به له به‌رچاوگرتنی پینداویستی و تواناییه‌کانی هه‌ریمی، به‌ریځوه‌به‌ریی کاروباری هه‌ر گوند، ناوچه، شار، شارستان یا پارێزگایه‌ک ده‌خړیته ژیر چاوه‌دیږیی شوورایه‌که‌وه به ناوی شوورای گوند، ناوچه، شار، شارستان یا پارێزگا که ئەندامانی له لایه‌ن خه‌لکی هه‌مان ناوچه‌وه هه‌ل‌ده‌بژیردین. خاله‌کانی ۱۰۱ تا ۱۰۶ یش سنووری کار و چالاکیه‌کانی ئەو شوورایانه دیاری ده‌که‌ن.

سه‌ره‌رای هه‌بوونی به‌لگه‌ی یاسایی بو‌ دامه‌زراندن و کاری شووراکان، بو‌یه‌که‌م جار له سه‌رده‌می خاته‌می دا ئەو به‌رنامه‌یه که‌وته رۆژه‌فی رېژیم و بواری جی به جی کردنه‌وه. یه‌که‌م هه‌لبژاردنی شووراکانیش هه‌ر له‌وه سه‌رده‌مه‌دا و له رۆژی ۷ ی ره‌شه‌مه‌ی ساڵی ۱۳۷۷، نزیک به دوو ده‌یه پاش هاته‌سه‌ر کاری رېژیم به‌ریځوه‌چوو. ئەزموونی یه‌که‌م خولی هه‌لبژاردن بو‌ شووراکانی شار و گونده‌کان ده‌ریخست که مه‌به‌ستی رېژیم له چالاک کردنی خالی ۱۰۰ ی یاسای گشتی، به‌ر له‌وه‌ی به‌فه‌رمی کردنی مافی خه‌لک بو‌ دیاریکردنی نویتنه‌ر بو‌ به‌ریځوه‌بردنی کار و باری هه‌ریمیان بی، وه‌گه‌ر خستنی میکانیزمیکی دیکه بو‌ کۆنترۆل کردنی چالاکیه سیاسی‌ه‌کان له کۆمه‌لگا دا بوو. چونکه زۆری پی نه‌چوو که به‌شیکی دیار له‌وه نویتنه‌رانه‌ی شووراکان که له ره‌وتی هه‌لبژاردن دا، باسی جی به جی کردنی ئەو مافانه‌یان ده‌کرد که ده‌بی شووراکان بو‌ جی به جی کردنیان کار بکه‌ن، که‌وته‌ ژیر چاوه‌دیږی و کۆنترۆلی دام و ده‌زگا ئەمنیه‌تیه‌کانی رېژیمه‌وه. ریځا به هیندیکیان نه‌درا که بچنه

شووراکانهوه، هیندیکیان له کار و و کاسبی رۆژانهشیان بی بهش کران و کهمیش نهبوون ئەوانه‌ی که ناچار کران بۆ به‌رگری کردن له مافی ژیانان، ریگای هه‌نده‌ران بگرنه بهر.

بۆ خولی دووهه‌می هه‌لبژاردنی شووراکان که له سالی ۱۳۸۱ دا به‌رئوه چوو، ریزیم به‌نامه‌یه‌کی چر و پری فیل کردن له ئەنجامه‌کانی هه‌لبژاردن دا خسته‌گر و توانی به شیوه‌که‌ی گشتی ئەو ئەنجامانه وه‌ده‌ست بخا که بۆ خۆی هه‌زی لی بوو. به شیوه‌یه‌ک که ئەو کهس و لایه‌نه تا راده‌یه‌ک سه‌ربه‌خۆیانه‌ی که له خولی یه‌که‌م دا، له بهر ئاماده‌نه‌بوونی ده‌زگا سه‌رکوته‌که‌ره‌کان بۆ کۆنترۆلی گشتی هه‌لبژاردن، توانیبووین خۆیان بنوینن و بکه‌ونه شووراکانه‌وه به یه‌که‌جاری له ده‌ور ده‌ر کران. ته‌نانه‌ت ریگا نه‌درا ره‌وتیک که خوازیاری رووتووش کردنی سیمای ره‌شی کۆماری ئیسلامی له ئاستی نیونه‌ته‌وه‌ییدا بوو، واتا ره‌وتیک که خۆی به ره‌وتی چاکسازی نیوخۆیی، به‌لام وه‌فادار به بنه‌ماکانی ده‌سه‌لاتی کۆماری ئیسلامی به ناو ده‌کرد له هیچ شوینیک سه‌رکه‌وتن وه‌ده‌ست بێنی.

به پنی چوارچیه‌ی یاسایی کاری شووراکان، ده‌بی ئەو سازه‌یه به شیوه‌یه‌کی چالاک له به‌رئوه‌بردنی کار و باری کۆمه‌لایه‌تی، فه‌ره‌ه‌نگ، په‌روه‌رده، و ته‌نانه‌ت ئابووری، ئاوه‌دانکردنه‌وه و ریفاهی کۆمه‌لایه‌تی ده‌ور بگێری. به‌شیکێ ئەو بوارانه وه‌ک بواری په‌روه‌رده، ته‌نانه‌ت له چوارچیه‌ی یاسای گشتی دا سیوانی بۆ داندراوه و وه‌ک ماف دانی پێتراوه، که چی هیچ کات نه‌خراوته بواری جی به جی

کردنه‌وه. له بواره‌کانی فەرهنګی و کومه‌لایه‌تیش دا شووراکان بی دهسه‌لاتن. به تاییه‌ت له ناوچه‌کانی دهره‌وه‌ی بازنه‌ی دهسه‌لات، وه‌کوو کوردستان، به‌لووچستان، ناوچه‌عهره‌ب نشینه‌کان، تورکمه‌ن سه‌حرا و زور شوینی دیکه، بی دهسه‌لاتی شووراکان پتر دهرده‌که‌وئ. چونکه ههر هه‌ول دانیک بو به رۆژه‌ف کردنی هه‌موو ئه‌و بواره‌نه‌ی که تهنانه‌ت خودی یاسای گشتی ریژیمش بواری بو ره‌خساندوه، ده‌ست به جی ده‌خریته سنووری ئاسایشی نه‌ته‌وه‌یه‌وه و به‌ربه‌ست ده‌کرئ.

پرسی هه‌لبژاردن بو شووراکان و ریگادان به خه‌لک که له نزمترین ئاستی به‌ریوه‌به‌ری سیاسیدا به شیوه‌ی راسته‌وخۆ به‌شدار بن، مافیکی بنه‌ره‌تیه که هه‌موو لایه‌نگرانی دیموکراسی خه‌باتی بو ده‌که‌ن. چونکه دیموکراسی هه‌ریمی وه‌ک بنه‌مای دیموکراسی چاوی لی ده‌کرئ و له ریگای ئه‌و کاناله‌وه‌یه که به‌ردی بناغه‌ی کومه‌لگای مه‌ده‌نی داده‌ندری. به‌لام له کاتیک دا که ریژیم ده‌یه‌وئ له ریگای ئه‌و شوورایانه‌وه کونترۆلی هه‌موو جومگه‌کانی کومه‌لگا به ده‌سته‌وه بگرئ، مه‌سه‌له‌ی هه‌لبژاردن هیچ واتایه‌کی نامینی.

بی واتا بوونی هه‌لبژاردن و داخراو‌بوونی سیسته‌می کوماری ئیسلامی به هه‌موو باله‌کانیه‌وه دیارده‌یه‌کی تاقیکراوه که زور له میژه له رۆژه‌فی سیاسه‌تی کوردی دهر خراوه. ئه‌وه به‌و واتایه‌نیه که ههر که‌س له ئیران بژی و تهنانه‌ت ئه‌وانه‌ش که له قوناغیکدا له چوارچیوه‌ی سیسته‌می به‌ریوه‌به‌ریدا به‌شدار بوون، به‌لام دواتر بوون به ره‌خنه‌گر یا دژبه‌ری ئه‌و سیسته‌مه یا ئه‌و به ده‌گمه‌ن که‌سانه‌ی

که له کهلین و قوژبني سيسته می دیکتاتوردا جار و بار هاواریکي به جی بو پشتگیری کردن له هیندیک مافی خه لک بهرز ده که نه وه، ده که ونه لایه نی دژ به بزووتنه وهی کوردستانه وه. به لکوو مه به ست ئه وه یه که سنووری نیوان ئه وه سیسته مه ئالته رناتیفه ی که بزووتنه وهی کوردستان ده توانی پشتیوانی له هاتنه سه رکاری بکا و کو ماری ئیسلامی دیاری بکری و روون بیته وه که هه لو یست گرتن له به رامبه ر مانو فیه سیاسیه کانی ریژیم و له وانه مانو فیه هه لباردن، پره نسپیکی سیاسیه که مه ودای نیوان بزووتنه وهی کوردستان و ده سه لاتی دژی خه لکی له ئیران دا دیاری ده کا و تا ئه و کاته ی ده سه لاتی وه لی فه قی له ئیران بریارده ری مو تله ق بی ئه و مه ودایه ش ده میتی.

له بهر چاو گرتنی ئه وه پره نسپه گستی و به جیه، به مانای ده سه وه ستان بوون و چاو پروانی کردن تا روژی رووخانی ریژیم نیه تا خه لک و بزووتنه وهی کورد بتوانی له به رامبه ر ده سه لاتی دیکتاتور دا هیز و کاریگه ری سیاسه تی خو ی بنویتی. به پیچه وانه وه، ده کری هه موو ده رفه ته کان بو دژ به ری کردنی ریژیم و بهرز کردنه وهی ویسته کانی کومه لگا به کار بهیندرین و له و چوارچیوه یه دا گو ره پانی مانو فیه سیاسیه کانی ریژیمش سنووردار بکری. و اتا به کاره پانی ره وتی هه لباردن به بی به شداری کردن له خودی هه لباردن و ئه ری کردنی پلانه کانی ریژیمدا ده ره تانیکه که ده کری سوودی لی وهرگیری و مه ودای نیوان داخوازه کانی خه لک و به رنامه کانی ریژیم زه قتر و دیارتر بکری.

لهو ناوچانه‌ی که ریژیم هه‌بوونی فره‌چه‌شنی ئه‌تینکی و ئاینی بو دروستکردنی ئازاوه و چاندنی تۆبی دووبه‌ره‌کی به کار دین، ره‌وتی هه‌لبژاردنه‌کان له گه‌ل هه‌یه‌جائینکی زیاتر رووبه‌روو ده‌بی. له ماوه‌ی چهند سالی رابردوو دا بینومانه که له هه‌موو ئه‌و شار و گوند و ناوچه کوردستانیانه‌ی که شوینی نیشته‌جیبوونی نه‌ته‌وه، ئاین و مه‌زه‌به‌ی فره‌رنگ و فره‌چه‌شن، ریژیم پرسی هه‌لبژاردنه‌کانی کردوه به ئامرازیک بو ئازاوه‌نانه‌وه و په‌ره‌پیدان به دووبه‌ره‌کی. ته‌نانه‌ت هه‌ول دراوه که هه‌بوون و ناسنامه‌ی جو‌گرافیایی ئه‌و ناوچانه‌ش گو‌رانی به سه‌ردا بهیندری و بکری به ئامرازی ده‌ستی لایه‌ن یا تاقمیکی توند‌ره‌وی سه‌ر به ریژیم له دژی گه‌لی کورد. بو‌یه‌ش چاوه‌روان ده‌کری که کو‌مه‌لانی خه‌لک به چالاکتر بوون له ره‌وتی له‌قاودانی پلانه‌کانی ریژیمدا، به‌رزکردنه‌وی داخواری سیاسی و نه‌ته‌وه‌یی و هینانه‌ روژه‌فی پرسی ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی له‌و کو‌رو کو‌بوونه‌وانه‌دا که به ناو بو ناساندنی کاندیداکان و به‌رنامه‌که‌یان ریک ده‌خری زیاتر له جاران ریژیم بخه‌نه ئیو ته‌نگانه‌وه.

بایکۆت کردنی هه‌موو هه‌لبژاردنه‌کانی ریژیم، له هه‌ر ئاست و به هه‌ر مه‌به‌ستیک که بو‌وبی، هه‌ر له سه‌ره‌تای هاتنه‌ سه‌رکاری کو‌ماری ئیسلامیه‌وه، بو‌وه به به‌شیک له پره‌نسیپی سیاسی هه‌موو هیزه کوردستانیانه‌کان. به‌لام پرسی بایکۆت کردن، به مانای پاسیف بوون له ره‌وتی هه‌لبژاردن دا نه‌یه. چالاک بوون له ره‌وتی هه‌لبژاردنیش دا به مانای به‌شداری کردن له هه‌لبژاردن دا و هه‌بوونی بروا به کارسازبوونی ئه‌نجامه‌کانی هه‌لبژاردن له سه‌ر

ویست و داخوازه کانی کۆمه لگا نیه. له هه موویشی گرینگتر، به شداری پێ کردنی خه لک له هه ر کام له و به ناو هه لێژاردانه دا واتای مه شرووع بوونی هه لێژاردن و خه لکی بوونی سیسته می ده سه لاتدار ناگه یه نی.

هه ئبژاردن به بی دیموکراسی

مه جیدحه قی - فینلاند

سیستەمی سیاسی کۆماری ئىسلامى ئىران سىستەمىكى تىكەلاوى
سیاسیە (hybrid political regime)، که له دوو پیکهاته ديارى
کردن (انتصابى) و "هەلبژاردن" پیک هاتوو. ریزیمی ئىران هەول
دەدات کایەکانى دیموکراتى له چوارچىوەى سىستەمى پاونخوازى
خۆیدا وەک یەکیک له کەرەسەکانى کۆتروولى ئالوگۆرەکان
بەکاربىنیت و سى گۆشەى دەولەت، خەلک و دەسلەلات بە
شیوەیەک ریک بخت که دەولەت و خەلک له خزمەتى دەسلەلاتى
سەرەکی کۆماری ئىسلامیدا بن. لیکۆلەران ئەو جۆرە ریزیمانە بە
سىستەمى ناتەواو یان قۇناغى تىپەربوون بۆ دیموکراسى ناو دەبن.
ئەم پیناسەیه لەوانەیه بۆ ولاتانى دواى رووخانى سۆقیەت، یان
ولاتانى ئەفریقى وەک زامبیا، کینیا و مۇزامبیک زیمبابوی و
بیلارووس بەجى بىت، بەلام له پێوەندى له گەل کۆماری ئىسلامى
ناتوانى وەک سىستەمى سیاسى که خاوەنى ئایدیۆلۆژیەکی ديارى
کراوه باس له سىستەمى تىپەربوون بۆ دیموکراسى بکرىت. له گەل
ئەوێش هەرۆک له ئەزموونى زۆر له ولاتانى تۆتالیتەرى جیهان له
دەیهى ۱۹۹۰ و دەسپیکى هەزارەى نوێ له ئوروپای رۆژەلەت،
ئەفریقا، و ئەمریکای باشوورى بىنراوه زۆر له ولاتان له ئەنجامى
هەلبژاردنەکان له سىستەمى تۆتالیتەرەو بەرەو دیموکراسى
ئالوگۆریان بەسەردا هاتوو و ئەمەش له روانگەى نووسەرى ئەو
دیرانەو وەک خالیکی هیوابەخش له دریزخایەندا دەبىندریت بۆ

خۆرىكخستن و قوولبوونى خەباتى مەدەنى و رىكخراوھى بۆ گۆرانكارى بنەرەتى لە ناوخۆى ئىراندا. چاوخشاندىك بە مېژووى نىك بە چل سالەى دەسلالەتى كۆمارى ئىسلامى نىشان دەدات كە ئەو رژیمة لە سەرەتادا وەك سىستەمىكى تىكەلاوى سىياسى و نىمچە دىموكراسى لە ھەندىك بووردا رۆژ بەرۆژ بەرەو سىستەمىكى پاوانخواز و ئۆتۆرىتە گۆردراوھ. لە ھەلبۇزاردنەكانى سالى ۲۰۰۹ى سەرۆك كۆمارى ئىرانىشدا ئەوھى براوھى ھەلبۇزاردنەكان بوو ئەو كەسە بوو كە لە لایەن رىبەرى كۆمارى ئىسلامى ئايەتوللا خامەنەى پشتيوانى لى دەكرا و دەنگى زۆرىنەى خەلك كە بە كاندىدىكى تا ئاستىك گۆتەگر لە خامەنەى بوو نە تەنیا سەرنەكەوت بەلكو دواپە ھەم ئەو واتە مووسەوى و ھەم سەرۆكى پىشووئەنجوومەنى ئىسلامى ئىران ناتق نوورى لە مالەكانى خۇياندا دەستبەسەر كران. كەوابوو بۆپە دەتوانىن كۆتايى بە بىرى گۆرانى دىموكراتىك لە ناوخودى سىستەمى رژیمة ئىراندا بىنين و ئەو برواپە لامان بەھىز دەبىت كە تەنیا رىگای گەبىشتن بە دىموكراسى لە رووخان و لە ناوچوونى رژیمة سىياسى ئىستای ئىرانە. ژمارەپەكى زۆر لە توپۆزىتەران پىناسەى سىستەمى سىياسى تىكەلاوى سىياسىيان كەردووه: "سىستەمى تۆتالىتەرى ھاوچەرخ"^۱، "پاوانخوازى ھەلبۇزىردراو"، نىمچە دىكتاتور^۲ بۆ ئەوھى بتوان ناوھەرۆكى ئەو سىستەمە سىياسىيانە بناسن. لە روانگەى ئەو توپۆزەرانەوھ

¹ Levitsky, Steven, and Lucan A. Way. 2002. "The Rise of Competitive Authoritarianism." *Journal of Democracy* 13(2):51–65.

² Diamond, Larry. 2002. "Thinking About Hybrid Regimes." *Journal of Democracy* 13(2):21–35.

ئەو سېستېمانە نە ئۆتۈرىتەي تەواون و نە بە ھېچ شىۋەيەك دېموكراتىك و تەنانت ئەو رېژىمانە لە ھالى گۆران بەرەو دېموكراسىش نىن. ئەوان زۆرتەر ۋەك "بازنەي گەر" ^۳ (grayzone) و "ناۋچەي تەماۋى" ^۴ (foggy zone)، بەو واتايە كە سېستېمىكە كە لەودا بە روالەت بەشىك لە دەزگاكان بە شىۋەي ھەلبۇزاردن ديارى دەكرىن.

زۆر لە تويۇرەرەكان لە جياتى ئەۋەي كە خەرىكى دەستنىشان كەردنى ھەندىك لەو كەردەۋە و ھەلسوكەوتانەي كە بە روالەت دېموكراتىكن لە ھەۋلى روون كەردنەۋەي ناۋەرۋكى ئەو جۆرە رېژىمانەن بۇ ئەۋەي جىاۋازىەكان و ويكچوونەكانيان باشتر بناسن. لەو وتارەدا لەسەرەتا پىناسەيەك لە سېستېمە تۆتالىتېرە ھاۋچەرەكان دەكرىت و دوايە چەمكى ھەلبۇزاردن لەو سېستېمانە شى دەكرىتەۋە، لە بەشى كۆتايىدا ھەلبۇزاردن لە چوارچىۋەي سېستېمى ئىراندا بە لەبەرچاۋگرتنى ياساى بنەرەتى ئىران و ئايدىۋلۇژى ئىسلامى سىياسى لىك دەدرىتەۋە.

تايپەتمەندى ئەو رېژىمانە ئەۋەيە كە زووزوو و بەشىۋەي رىك و پىك ھەلبۇزاردن پىك دىنن، كە لەودا حىزب يان بازنەي دەسلەتدار بە شىۋەيەكى نادادپەرۋەرەرانە ھەموو ئۆپۇزىسيۇن و دىزبەرانى خۆي لە پەراۋىز دەخات و سەر كوتيان دەكات بۇ قۇرخ كەردنى ھەموو دەسلەتە سىياسىيەكان. ئەو جۆرە سېستېمانە بە

³ Carothers, Thomas. 2002. "The End of the Transition Paradigm." *The Journal of Democracy* 13(1):5–21.

⁴ Schedler, Andreas. 2002. "The Menu of Manipulation." *Journal of Democracy* 13(2):36–50.

پېچه‌وانه‌ی رژيمه به‌ته‌واوی تۆتالیت‌ره‌کان له کاتی هه‌لبژاردندا لانی که‌می ئازادی بۆ ماوه‌یه‌کی که‌م بۆ ئۆپوزیسیۆنی نزیک له‌خۆیان ده‌ده‌ن و سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که‌ زۆر هه‌لبژاردن ریک ده‌خه‌رین به‌لام ئۆپوزیسیۆن هه‌لی خۆ ریک‌خستنی پینادری بۆ ئه‌وه‌ی بتوانیت به‌ شیوه‌یه‌کی یه‌کسان و بی سه‌رکوت به‌شداري بکات له‌و هه‌لبژاردنانه‌دا. به‌واتایه‌کی دیکه‌ هه‌لبژاردنه‌کان به‌هیچ شیوه‌یه‌ک "ئازاد" و "دادپه‌روه‌رانه" نین. پرۆسه‌ی هه‌لبژاردن به‌ته‌واوی ئه‌ندازیاری کراوه‌ و وا نیشان ده‌دریت که‌ له‌و هه‌لبژاردنه‌دا له‌وانه‌یه‌ ئازادی هه‌تاهه‌تایی ده‌سته‌به‌ر بکریت و به‌هیوای گه‌شتن به‌و تراویله‌که‌یه‌ راده‌ی به‌شداران له‌ هه‌لبژاردنه‌کاندا زۆر به‌رزه‌. هه‌لبه‌ت له‌ به‌شیک له‌و ولاتانه‌دا هه‌لبژاردنه‌کان بوونه‌ته‌ هۆی ئالوگۆر، له‌و ولاتانه‌ بۆ نمونه‌ هه‌لی‌ژاردنه‌کان له‌ غانا، ئه‌ندونیزی، پیرو و رۆمانیا بوونه‌ته‌ هۆی ئه‌وه‌ی که‌ ئه‌و حکومه‌تانه‌ی هه‌لبژاردراون سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که‌ دیموکراتیک نین به‌لام که‌متر له‌وانه‌ی پيشووی خۆیان تۆتالیت‌ه‌ر و پاوانخوازن. ئه‌و هه‌لبژاردنه‌ نایب وه‌ک هه‌لبژاردنی "تیپه‌رین بۆ دیموکراسی" بپیندرین ئه‌وان وه‌ک مارک مۆژ هه‌وآرد و فیلیپ رۆسلیر ده‌لین⁵ "ئازاد کردنی ئه‌نجامی هه‌لبژاردنه‌کان" بوون. له‌و نمونه‌یه‌ له‌ ئیران له‌ دووی جۆزه‌ردانی سالی ۱۹۹۵ی رووی دا که‌ له‌ ئاکامی ئازاد کردنی ئه‌نجامی هه‌لبژاردنه‌کان خاته‌می بووبه‌ سه‌رۆک کۆماری ئیران. ئه‌مه‌ش لانی

⁵ Marc Morje' Howard, Philip G. Roessler. 2006. Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes American Journal of Political Science, Vol. 50, No. 2, April 2006, Pp. 365–381

که می دهرفهت بو دهسپیکیکی نوئی له ناوڤوی ولاتدا پیک دینیت. زوریک له ولاتانهی که کهشی نازادیان بو ههلبژاردن پیک هیناوه، ئەنجامی ههلبژاردنه کان بوونهته هوی پیکهاتنی سیسته می تازهی تا ئاستیکی زور دیموکراتیک وهک ههلبژاردنه کانی بهرلهمانی سالی ۲۰۱۵ له میانمار (بورما) که ئەنجامه کهی گورانی سیسته می سیاسی ئەو ولاته بهرهو دیموکراسی بوو - ههچهند تا دیموکراسی راستهقینه جاری رینگایه کی زور ماوه و دهتوانین بلین ولاتی بورما ئیستا بهرلهوهی که ولاتیکی ئۆتۆریتیهی سهردهم بیت، زورترله وینهی ولاتیکی دیموکراتیک دهچیت.

لهو نووسراوهیهدا ئامانج ئەوهیه که وهلامی ئەو پرسیاره بدریتهوه: داخوا چۆنه له ههندیگ ههلبژاردن سیسته می تۆتالیتیهری سهردهم به هوی "نازادی ئاکامی ههلبژاردن" دهبنه هوی ئالوگور و له حالیکدا ولاتانی دیکه ی وهک ئیران سهرهرای ئەوهی که له ماوهی ۳۸ سالی رابردوودا زورترین ژماره ی ههلبژاردنی ههبووه نهیتوانیوه ئالوگور به خۆیهوه ببینیت.

پیناسه ی سیسته می تۆتالیتیهری هاوچهرخ

له رژیمه تۆتالیتیهره هاوچهرخه کاندای دهزگا دیموکراتیک و خه لکیه کان زورتر وهک که رهسه یه ک بو به هیز کردنی دهسه لاتی ناوهندی و قوولتر کردنی سه پاندنی سیاسه تی تاک ره هه ندانه بو هه موو ئاسته کانی ژبانی خه لک به کار ده بردرین. له وه ها که شی کدا ئەو رژیمانه نه ته نیا هه موو یاسا و ریساکانی په سه ند کراوی خۆیان

له ژیر یی دهنن به لکوو بچوو کترین بنه ماکانی دیموکراسی ره چاو ناکه. له نمونه ی ئه و ولاتانه ده توانین ئامازه به کرواسی پیشوو له ژیر ریبهری توژمه ن، سیریبای ژیر دهسه لاتی سلوؤبودان میلوسوفیچ، رووسییه ی ژیر دهسه لاتی فلادیمیر پووتین، پیرو ی ژیر دهسه لاتی ئالی یرتو فوو جیمووری ههروه ها دهسه لاتی ولاتی ئالبانیا له دهیه ی ۱۹۹۰ و سه ره تای ۲۰۰۰ بکه ی ن. ههروه ها دوای سالی ۱۹۹۵ ولاتانی وه ک ئالبانی، ئهرمه نستان، غانا، کینیا، مالیزی، میکزیک و زامیا له و ولاتانه ن که ده کری به دهسه لاتی پاوانخواری سه رده م ناو ببردین. تویره ره کان ئه و ولاتانه ی ئامازه یان پیکرا وه ک دیموکراسی رووخا و ناو ده بن.

سیسته می سیاسی شیوه ی یاسا و هه لبژاردنی ریبه ریی دیاری ده که ن. چه مکی سیسته می سیاسی له راستیدا وه ک چه تریکه که ده توانیت رژیمیکی دیکتاتوری بیت یان دیموکراسی، که ئاستی هه رکام له وانه له رووی راده ی ئازادی راده برین و به شداری خه لک له بریاردانی سیاسیدا دیاری ده کریت. به پیی چوئیه تی یاساکان، شیوازی ریبه ری و ئاستی به شداری خه لک له دهسه لاتدا ئیمه ده توانین سیسته مه سیاسیه کان به سه ر پینج جوړدا دابه ش بکه ی ن: یه که م ئه و سیسته مانه یه که له ودا هه لبژاردن له ریگای ده نگدانی خه لک یا خود ریگای دیاری کردن، بریاری حیزبی یان فه رمانی سه ربازی دیاری ده کریت. دووه م بوونی مافی هه لبژاردنی خه لک بو به ریوه به ری یاسا، جا ئه م هه لبژاردنه به رکه به ری بیت

⁶ Dahl, Robert A. 1971. *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.

یان بی رکه بهر. سیههه داخوا ههلبژاردنه کان ئازاد و له رووی راستگۆیین یان درۆ و تهزویریان تیدایه و سههره نجام داخوا سیسته می سیاسی گریدراو به یاسا و له سهه ر بنه مای یاسا به ریوه ده چیت و پلورالیزی سیاسی ری پیدراوه یا نه یا خود ئازادی و مافی به شیک له شارۆڤه ندان و گرووپه ئینسانیه کان پیشیل ده کریت؟^۷

وینه ی ژماره ۱ جیاوازییه سهه ر کیه کانی نیوان ئه و پینچ رژیمه له جیهانی ئه مرۆدا نیشان ده دات. چوار فاکتۆری بنه رته ی جیاوازی ئه و رژیمانه له لای چه پی وینه که نیشان دراوان و سیسته مه سیاسیه کانیش له لای راسته وهن.

له پیوهندی له گه ل وینه ی ۱ پیویسته بوتری، که کرانه وهی دیموکراسی ته نیا بریتی نیه له ههلبژاردن. دیموکراسی زۆر قوولتر و به رفراوانتر له ههلبژاردنه. بوونی رۆلی کۆمه لگای مه ده نی، ده زگای دادوه ری به هیز و سهه ر به خو، به ریوه به ری سیقیل و دوور که وتنه وهی هیزه چه کداره کان له بریاری سیاسی. ئه وانه ته نیا سی له و بنه ما گرنگانه ی پیناسه ی دیموکراسی به هیزن^۸. دیموکراسی نابی به که متر له ههلبژاردنی ئازاد و دادپهروه رانه شی بکریته وه. تا کاتیک که ریبه رانی ولاتیک له ریگای ههلبژاردنیکی ئازاد، رکه به ریبه کی

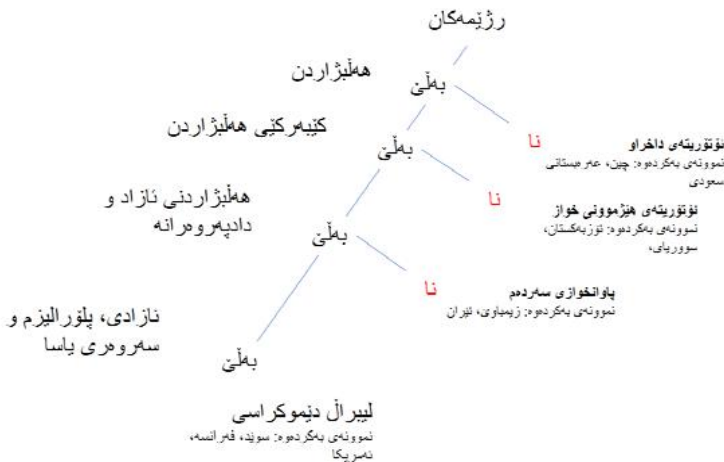
⁷ Diamond, Larry. 1999. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press

⁸ Linz, Juan J., and Alfred Stepan. 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

دادپهروه‌رانه و سه‌ربه‌ست به‌رپوه نه‌چیت ناتوانین له و ولاته‌دا باس له دیموکراسی بکه‌ین.

له وینه‌ی ژماره ۱ دا جیاوازی نیوان سیسته‌می دیموکراسی و پاوانخواز له هه‌لبژاردنی ریبه‌راناندا ده‌رده‌که‌ویت. رژیمه پاوانخوازه داخراوه‌کان تهو رژیماننه که ریبه‌رانی سه‌ره‌کیان وه‌ک ئیران له ریگای هه‌لبژاردنه‌وه دیاری ناکرین، حیزبه سیاسیه رکه‌به‌ره‌کان قه‌ده‌غه کران، له ریگای سه‌رکوته‌وه چالاکیه سیاسیه‌کان کۆتترۆل ده‌کرین و چالاکیه کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی سنوورداره. رژیمه هیژمونیه‌کان وه‌ک به‌شیک له سیسته‌می سیاسی خۆیان به شیوه‌ی ریک و پیک هه‌لبژاردن به‌رپوه ده‌بن، به‌لام به‌کرده‌وه ریگه‌ی له رکه‌به‌ری سیاسی، چالاکیه ریکخراوه مه‌ده‌نیه‌کان ده‌گرن و پیشیلکاری به‌رده‌وامی مافی مرۆفن و توندوتیژی سیاسی دژی رکه‌به‌رانی خۆیان به‌کار ده‌بن. له ئەنجامدا ئاکامی هه‌لبژاردن هه‌موو‌جاری به‌و شیوه‌یه‌ی که ده‌سه‌لاتداران خوازیارن ده‌رده‌که‌ویت. به‌هۆی ئه‌وه‌ی که جگه له حیزبه‌ی ده‌سه‌لاتدار هیچ حیزب و ریکخراویکی دیکه ناتوانیت به‌شیوه‌یه‌کی جیددی و شویتدانه‌ر به‌شداری بکات له رکه‌به‌ریه‌ی سیاسیه‌کاندا: بۆ نمونه ریگای ئۆپوزیسیۆن به‌ته‌واوی ده‌به‌ستریت بۆ ئه‌وه‌ی له ریگای میدیا ده‌وله‌تی و گشتیه‌کانه‌وه ده‌نگی به‌خه‌لک نه‌گات، ریگایان پین نادری کۆبوونه‌وه و میتینگه‌ی سیاسی پیک بێتن ناچار ده‌کرین له ولات دوور که‌ون یا خود تووشی زیندان ده‌بن. حیزب و ریبه‌ری ده‌سه‌لاتدار به‌ده‌نگی زۆرینه‌ی هه‌ره‌ زۆری "ده‌نگه‌ران" هه‌لبژاردن ده‌باته‌وه. له

سیستمه پوانخوازه رکه به ریه کانی وه ک روسیا دا رکه به ری هه لېژاردن ریک ده خریّت. به گشتی حیزبه کانی ئۆپوزیسیون یان بایکۆتی ده نگدان ده کهن یان ویرای ئه وهی که ده زانن دۆراوی هه لېژاردن بریاری به شداری له هه لېژاردن ده دن. به لام رژیمه پوانخوازه سه قامگیره کان هه روا هه ولّ ده دن له ریگی سهرکوت و پیکهینانی که شیکی نابه رامبه ری سیاسی دژی رکه به ره کان هه موو ده سه لات به ده سه وه بگرن و خویان بو شوینه گرنه کانی ده ولّه تی هه لېژاردن. رژیمه تۆتالیتیره کان به مه به ستی به ده سه تهینانی سه رکه وتن له ره که به ریه هه لېژاردنه کانداهه موو جوړه ده ستکاری له ئه نجامی ده نگه کان، سهرکوت و به رته سک کردنی مهیدانی چالاکی بو رکه به ران به کار ده بن بو ئه وهی له ئاکامدا هه لېژاردنه کان بیه نه وه.⁹

⁹ Levitsky, Steven, and Lucan A. Way. 2002. "The Rise of Competitive Authoritarianism." *Journal of Democracy* 13(2):51–65.

وینەری ژماره ۱: جیاوازی نێوان سیستەمە سیاسیه‌کان له روانگهی رهه‌نده جیاوازه‌کانی دیموکراسی:

مه‌به‌ست له هه‌لبژاردن لێره‌دا هه‌لبژاردنی راسته‌خۆی ده‌سه‌لاتی سیاسی وه‌ک په‌رله‌مان و ریه‌هران و سه‌رۆک کۆماریه‌ نه‌ک هه‌لبژاردنه‌ خۆجێیه‌ کان.¹⁰

سیستەمی پیاوخوازی رکه‌به‌ری (رقابتی)، که له‌ودا هه‌لبژاردن ریک ده‌خریت ده‌بی له روانگهی ده‌سه‌لاتی ره‌های پیاوخوازانوه‌ له دیموکراسی جیا بکریته‌وه. رژیمه‌ دیموکراتیکه‌کانی سه‌رده‌م هه‌موویان لانی که‌م چوار مه‌رج پێ ده‌که‌نه‌وه: ۱. ریه‌هران و ده‌زگای یاسا دانان له ریگای هه‌لبژاردنیکه‌ی کراوه، ئازاد و دادپه‌روه‌رانه هه‌لبژێردراون، ۲. به‌گشتی هه‌موو شارۆمه‌ندیکه‌ی پینگه‌یشتوو (بالغ) مافی ده‌نگدانی هه‌یه، ۳. هه‌موو مافه‌ سیاسیه‌کان بریتی له مافی ئازادی راده‌برین، خۆریکخستن، سه‌ربه‌ستی ره‌خنه‌گرتن له ده‌وله‌ت بی تۆله‌ سه‌ندنه‌وه به‌شیه‌یه‌کی به‌رفراوان پارێزراون. ۴. کاربه‌ده‌سته هه‌لبژێردراوه‌کان کاربه‌ده‌ستی راستی بۆ به‌ریوه‌بردنی کاروباری ده‌وله‌تن و له ژێر کۆنترۆل و فه‌رمانی هه‌یه‌ چه‌کداره‌کان یان ئایینییه‌کاندا نین. ۵. سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که له‌وانه‌یه هه‌ندیک له رژیمه‌ دیموکراتیکه‌کان هه‌ندیک له بنه‌ماکانی دیموکراسی پینشیل بکه‌ن به‌لام ئه‌م پیشیلکارینه‌ به‌رفراوان و سیستematیک نین بۆ ئه‌وه‌ی

¹⁰ Marc Morje' Howard, Philip G. Roessler. 2006. Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes American Journal of Political Science, Vol. 50, No. 2, April 2006, Pp. 365–381

سیستەمی دیموکراسی بختە ژیر پرسیار. بەواتایەکی دیکە ئەمە نابیتە ھۆی ئالوگۆریکی بنەرەتی لە پێوەندی دەولەت و ئۆپوزیسیۆندا. دەبی رژیمة پاوانخوازە رکهبەرەکان و سیستەمە بی دەسەلات و لاوازەکان، کە بە "دیموکراسی دیلینگاسیۆن (تفویض)" ناودەبرداریت، جیاکریتەووە چونکە ئەوان بنەماکانی دیموکراسی لەخۆیاندا ناگرن. بە برۆای دۆنیل¹¹ دیموکراسیە دیلینگاسیۆنەکان لە بە ھۆی نەبوونی بەرپرسیاریەتی ئاسۆیی (دابەشکردنی دەسەلات) کە بەھۆی ھێز و دەسەلاتیانەووە کەلکی خراب لە دەسەلات وەردەگرن و گەندەلی پەرە پێدەدەن. دیموکراسی دیلینگاسیۆنی لە ۱۹۹۰کاندا بۆ نمونە لە ولاتانی وەک ئارژانتین، برازیل بەرپۆە دەچوو.

دەسەلاتە پاوانخوازە رکهبەرەکان نە لانی کەمی بنەماکانی دیموکراسی پر دەکەنەووە و نەش بەتەواوی تۆتالیتەرن. سەرەرای ئەووە ئەو جۆرە رژیمانە مانیپۆلاسیۆنی بنەماکانی دیموکراسی دەکەن، بەلام ئەوان دیموکراسی تەنیا وەک ماسکینک بۆ دەسەلاتی خۆیان بەکار دەبەن. لە جیاتی سەرکۆتی راستەخۆی ئۆپوزیسیۆن و داخستنی رۆژنامەکان و لەناو بردنی ئازادی رادەبرین لە ریگای دەزگای دادی گریدراووە بەخۆیانەووە و لە ژیر ناوی سکالای گشتی و یاساکانی دیکە پێوەندیدار ھەلسوکەوتی شارۆمەندان کۆنترۆل دەکەن و رکهبەرانێ خۆیان لە مەیدان دەردەکەن. ھەرۆک لە تورکیای دواي ھەلبژاردنەکانی سالی ۲۰۱۵دا دەبیندریت ئەگەر دەسەلات بیانووی ئەوھشی بۆ نەمیئیت بۆ لەناو بردن و پەراویز

¹¹ Guillermo O'Donnell. 1994. "Delegative Democracy," *Journal of Democracy* 5 (January 1994): 55-69.

خستنی ئۆبۆزسیۆن به کردهوه مهیدانی چالاکى به شیوهیه ک بهسه ر هیزه کانی رکه بهری دهوله تیدا بهرتهسک کراون که ئەوان توانای ئەوهیان نیه بتوانن بهرهلستی دهولهت بن و دژی بریاره کانی دهسهلات ههلویستی کاریگەر بگرن.

له روانگه یه دا سسته مه پاونخوازه رکه بهریه کان جیاوازی زۆریان ههیه له گهل سیسته مه سیاسیه کانی "ههلباردنی رواله تی"، که له ودا دهزگا ههلباراوه کان ههن به لام به کردهوه خاوه نی دهسهلاتیک نین (وهک دهسهلاتی ئەنجوومه نی ئیسلامی ئیران، سهروک کوماری و ههروهها هیزه ههلباراوه کان له ولاتی وکه سینگاپور، ئۆزبه کیستان). ئەو ولاتانه ده کری به "دیموکراسی ساخته" یان "دیموکراسی مه جازی" و "دیکتاتوره ههلباراوه کان" ناو ببرد رین. له روانگهی ئیمه وه ئەو رژیمانه به ته واوی پاونخواز و توتالیتهرن. دیاری کردنی سنووری نیوان ئەوجۆره رژیمانه له گهل رژیمه پاونخوازی رکه بهری زور به ئەسته م دیاری ده کریت، هه رچهنده وانیه رهوژیک به شیک له دهزگا کانی به ریوه بردن به شیوه ی ههلباردن به ریوه بچن (وهک ئەنجوومه نی شاره وانیه کان له ئیران). له گهل ئەوهش زور گرنگه جیاوازی ئەو سیسته مه له گهل سیسته مه دیموکراتیکه کان بزانیت، چونکه له سیسته مه دیموکراتیکه کاندای ئۆبۆزسیۆن ده توانیت له ریگای کاناله کانی ههلباردنه وه دهسهلات به دهست بیتی و ههلباردن و دهسهلات به شیوه ی یاسایی به ریوه ده چیت. به لام لهو سیسته مانه ی که "ههلباردنی رواله تی" ههیه،

برپاردەرەكان له سەرۆوی بازنەى ھەلبژاردن. سیستەمە تۆتالیترەكانى رەبەرى دەبى لە رژیمة فرەرەھەندىەكان جیا بکرىنەو. لەو رژیمانەدا لەوانەى ھەندىک لە دەزگاكان بە ھەلبژاردن و بەشیکى دیکە بە دیارى کردن لەلایەن ریبەرەو بەرئو بەردرین، بەلام رژیمة تۆتالیترە رەبەرىەكان خاوەنى ئەو تاییەتمەندیانە نین. شیوازیکی دیکەى رژیمة فرەرەھەندىەكان "سیستەمى کۆمارى تاییەت" ە که لەودا رژیمةكان خاوەنى دەزگا دیموکراتیکەكانى بەھیز بەلام یاساكانى داخراو بو شارۆمەندانن که ھەموو پرۆسەكانى ھەلبژاردن و رەبەرىە دیموکراتیکەكان لە لایەن ریبەرانى سیاسى و ئایینیەو کۆنترۆل دەکرىن و ئەوان مافى برپارى کۆتاییان ھەیە.

بنەماکانى رەبەرى دیموکراتیک

بە ھۆى بوونى ناوئەند و ریکخراو دیموکراتیکەكان لە رژیمة پوانخوازە رەبەرىەکاندا، مەیدانى ھەلبژاردن دەتوانیت بپیتە ھۆى ئەو ھى دەسەلات تووشى لىگەر (چالش) بپیتەو و لاواز بکرىت و تەنانت دەسەلاتى دىکتاتۆرى تووشى رووخانىش پیت. چوار مەیدانى بە کردو ھە لەو بوارەدا بریتین لە: ۱. مەیدانى ھەلبژاردن، ۲. دەزگای یاسادانان، ۳. دەزگای دادو ھرى و ۴. راگەینە گشتیەکان.

۱. **مەیدانى ھەلبژاردن**: یەكەم و گرینگترین مەیدانى لىگەر (چالش) بوون لە بەرامبەر دەسەلاتدارەکاندا مەیدانى ھەلبژاردنە. لە سیستەمە ئۆتۆریتەرەکاندا یان ھەلبژاردن ناكریت یا خود

رکه به ریه کی جیددی له ههلبژاردنه کان دا له ئارادا نیه. رکه به ره ههلبژاردنه کان یان به شیوهی له ناو بردنی یاسایی وه ک چین، کووبا و کوماری ئیسلامی له ناو دهچن یا خود به شیوهیه کی دیفاکتو و به کرده وه وه ک قهزاقستان و ئۆزبه کستان بی هیز و لاوازن. له وهی یه که مدا ئۆپوزیسیۆن یان به ته واوی قه دهغه کراوه یان ریبه رانی ئۆپوزیسیۆن له زیندان و به ند کراوان. جیا له وه چاوه دی رانی سه ربه خو و بی لایه ن بۆیان نیه چاوه دی ریی به سه ر ئاکامی ههلبژاردنه کان بکه ن و ئەمه ش مه یدانیکی به رفراوان بۆ ده ستکاری له ئاکامی ده نگدانه کان بۆ ده سه لاتداران پیک دیتیت. وه ک ئەو ههلبژاردنه نه ی له سالی ۲۰۰۹ له ئیراندا کران و ئاکامه کی به قازانجی ئەو لایه نه ی که له لایه ن ئایه توللا خامنه یی ریبه ری کوماری ئیسلامی ئیران دیاری کرابوون گۆردران. به هه مان شیوه له ههلبژاردنه کانی سالی ۱۹۹۹ دا نوسره توللاه نه زه ربایۆف به ۸۰ له سه دی ده نگه کان بۆ سه روک کوماری قهزاقستان دووباره ههلبژێردراو و ئیسلام که ریمۆفیش له سالی ۲۰۰۰ دا به ۹۲ له سه دی ده نگه کانه وه دووباره به سه روکی ئۆزبه کستان ههلبژێردرا. له و ولاتانه ی که سه روک کومار یان ههلبژێردراوی ده سه لاته کان زیاتر له ۷۰٪ ده نگه کان بینیت، ده توانین بلین له راستیدا ههلبژاردنیکی له کار نه بووه و رکه به ره کان مه یدانی کرده وه یان پی نه دراوه. له هه مبه ر ناره زایه تیه کانشیدا ههروه ک له سالی ۲۰۰۹ دا له ئیران بینرا.

دهسه لات خۆی له قه لاجۆ و کوشتنی خه لک نا پرینگیته وه و بۆ ته وه دهسه لات گرینگتر له ویستی دیموکراتیکی خه لکه .

له ریزیمه ئۆتۆریسته کاندا دهسه لاتداران به توندترین شیوه له رکه به ری و هه لبژاردن ده ترسین به لام له پیناو "شه ریعت به خشین" به دهسه لاتى خۆیان ناچار په نا ده به نه بهر هه لبژاردن. به پى ئه زموون ره وتى هه لبژاردنه کان له لایه ن ده ولت و دهسه لاته وه ده ستکاری ده کرین و زۆرتر رکه به ره کان تووشی هیرش و توندوتیژی ده بن به شیوه یه ک لاواز ده کرین که سه ره رای بوونی هه لبژاردنی ریک و پیک نه توانن سه رکه وتن به ده ست بینن. له گه ل ته مه ش مه يدانی هه لبژاردن یه کیک له وه مه يدانانه یه که ده توانیت رزیمه پاوانخوازه کان تووشی قه يرانی "مه سرووعیه ت" و قه يرانی سیاسى قوول بکات. ههروهک له دووی جۆزه ردانی ۱۹۹۷ به هه لبژاردنی خاته می بۆ سه روک کۆماری سیسته می دهسه لاتى ئیران تووشی شوکی سیاسى و قه يرانی پاره سه نگى هیز له ناو "لایه نه کانی" ناوخۆیى دهسه لاتى کۆماری ئیسلامی کرد و هه رچه ند نه خاته می و نه ره وتى به ناو ریفۆرمخواز ئاماده یى ئه وه یان نه بوو دهسه لات به ده سه ته وه بگرن، به وه حاله ش له ئیرانى دیکتاتور لیدراودا له سه رده می خاته می دا ئازادی راده برین و روژنامه و بلاوکراوه له زۆرترین ئاستی تا ئه وکاتى میژووی ئیران - جگه له دوو سی سالى سه ره تای شوړشى ۱۹۷۹- به خۆیه وه بینى. ههروهها له سالی ۲۰۰۹دا له ئاکامی هه لبژاردنه کاندا ره وتیکی که ده یه وه یست سیسته م له ناوخۆ دابگۆریت و به ناوی جۆلانه وه ی

سەوز ناسرا سەرى ھەلدا. لە ولاتانی دیکەشدا نمونەى لەو شیۆه ھەن کە ئۆپۆزىسیۆن دواتر سەركووت کراوه، لەوانە ئۆپۆزىسیۆنى زىمباوینی واتە بزاقى گۆرانى دیموکراتىک لە ھەلبژاردنى ۲۰۰۰دا ھەلبژاردنەکانى پەرلەمانى بردەوہ بەلام ریبەرانى ئۆپۆزىسیۆن بە شیۆه کى بەربلاو زىندانى کران و لەناو بران. لە زۆر بواردا ئۆپۆزىسیۆن توانیویەتى دەولەت لە رینگای ھەلبژاردنەوہ بەچۆکدا بىتیت وەک: نیکاراگوا لە سالى ۱۹۹۰، زامبیا لە سالى ۱۹۹۱ و مالاوی و ئوکراين لە سالى ۱۹۹۴ و ئالبانیا لە سالى ۱۹۹۷ و غانا لە سالى ۲۰۰۰.

۲. دەزگای یاسادانان: مەیدانى دیکەى رکهبەرى لە گەل دەسەلاتدارانى ئۆتۆریتە دەزگای یاسادانانە. لە زۆربەى سیستەمە ئۆتۆریتیهکاندا یان دەزگای یاسادانانى نیه وەک عەرەبستانی سعودى یان ئەگەر ھەش بیت وەک ئیران لە لایەن دەسەلاتەوہ بە توندى کۆنترۆل دەکریت. لە گەل ئەوہى کە ریبەرى کۆمارى ئىسلامى ھەمووجارى توانیویەتى مەجلىسى شوورای ئىسلامى ئیران کۆنترۆل بکات و بۆ ئەوہى بتوانیت ھەموو یاساکانى لە چوارچىوہى کۆنترۆلى دەرئەوہ کەون چەندین دەزگای لە سەرەوہى مەجلىس داناوہ، بەو حالەش ھەرەوہک لە سەرەتای ۲۰۰۰ و لە سالى ۲۰۱۶شدا مەجلىسى شوورا بۆتە جینگای بەشیک لە بەرھەلستکارەکانى دەسەلاتى رەھای خامەنەبى و زۆرجار سیاسەت و کردەوہکانى دەولەت و ناوہندە بریاردەرەکانى رژیى ئیران لیگەرى بۆ ساز کراوہ. لە زۆر لە ولاتانى وەک ئوکراين و رووسیه لە سالەکانى ۱۹۹۰ و

۲۰۰۰ بۇ ۲۰۰۱ ۋە ھەرۋەھالە سالى ۲۰۱۵ دا ئەۋە پەرلەمان و دەزگای ياسادانان بوو كە بېوونە چالشی سەرەكى بەرامبەر دەسلەلاتى يەلتسین لە رووسیا و دەسلەلاتى سەرۆك كۆمارەكانى ئوكراين. لە ئەمريكای لاتینیش لە ولاتى پېرو سەرەراى ئەۋەى كە ئۆپۆزىسیۆن بەتەۋاوى سەرکوت كرابوو، ئەوان تۋانیا ن لە نىوان سالەكانى ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۰ دا لە رېگای پەرلەمانى ياسادانەران و كۆنگرەى ولاتەۋە بەرھەلستى دەسلەلاتى ولاتەكە بكن.

۳. **مەيدانى دەزگای دادۋەرى:** سېھەم گۆرەپانى لىگەر لەبەرامبەر دەسلەلاتدارەكاندا گۆرەپانى دەزگای دادۋەرىيە. ياساكانى ئىران بە شىۋەيەك دارىژراون كە دەتۋانين بلىين دەزگای داد ناتۋانیت هيچ كات لە بەرامبەر دەسلەلاتى خامەنەبى رىبەرى كۆمارى ئىسلامى ئىران ناتۋان ببنە لىگەرى دەسلەلاتدارانى ئىران. ھەرچەند لە زۆر لە ولاتانى ۋەك رووسیا، زىمباۋى و پېرۆ دەزگای سەرەخۆى دادۋەرى زۆر جار تۋانويەتى بە قازانجى ئۆپۆزىسیۆن و دژى دەسلەلات فەرمان بدات، بەلام لە ئىران لە رووى ياسا و بە كردهۋە ئەۋ ھەلە بۆ شوپىندانەرى لە ئۆپۆزىسیۆن و نارازيان داخراۋە.

۴. **مىدياكان:** مىدياكان و كانالە راگەيەنە گشتيەكان لە راستيدا گۆرەپانى سەرەكى بەرھەلست بوون لە بەرامبەر دەسلەلاتى ئۆتۆرىتەن. لە زۆربەى دەسلەلاتە ئۆتۆرىتەرەكاندا مىدياكان بەتەۋاوى لە لايەن دەۋلەتەۋە كۆنترۆل دەكرين و لەژىر چاۋەدىرى خەستى دەزگای بەرىۋەبەرىدان. رادىۆ تەلەفیزیۋنە سەرەكيەكان لە ژىر دەسلەلاتى رىبەرى ولاتن و ئەۋ بېرىار دەدات چ شتىك بۆ

خەلک باشە" چ شتیک ناشی بلاو بکریتهوه. تەنانەت رادیۆ تەلەفیزیۆنە خۆجێه کانیئیش ئەگەر لەژێر دەسەلاتی راستەخۆیان نەبێت بە کاسانی نزیک و وەفادار بە خۆیان سپێردراون. چاوخشاندنیک لە یاسای راگەیاندن (قانون مطبوعات)ی کۆماری ئێسلامی کە لە ساڵی ۲۰۰۳دا پەسەندکراوه سنووری دەزگا راگەیانندنەکانی سەرپه‌خۆ و سەر بە دەولەت دیاری دەکات. لە گەڵ ئەوەش لە چوارچێوهی ئەو یاسایەش دا، لەو سالانە ی دواییدا رۆژنامه‌گەری ناوخوای ئێران گەشەیه‌کی بەرچاوی بەخۆیه‌وه بینیوه و لە رووی ناوهرۆکه‌وه توانیویه‌تی بەله‌به‌رچاوگرته‌ی هه‌لومهرجی سیاسی ولات، به‌شیک له داخوازه‌کانی خه‌لک به‌ شیوه‌یه‌کی شاره‌زایانه و پسپۆرانه به‌ره‌و پێش به‌رن. به‌ پێی یاسا ئه‌رکی راگه‌یه‌نه گشتیه‌کان له ئێراندا "به‌ره‌و پێش بردنی ئامانجه‌کانی کۆماری ئێسلامی" و هه‌روه‌ها ئەوان بۆیان نیه "پرسه‌کانی ئایینی و کیشه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کان" له رۆژنامه و لاپه‌ره‌کانی خۆیاندا باس بکهن. سهره‌رای ئەمه لهو سالانه‌دا چ له ئاستی رۆژنامه سهرانسه‌ریه‌کان و چ له ئاست رۆژنامه خۆجێه‌کان پرسى نه‌ته‌وه‌کان، پرسه‌ ئابووری و ژینگه‌یه‌کان ئەو باسانه بوون کە له دهره‌وه‌ی سنووری دەسەلاتی دیاری کراوی رۆژنامه‌کان، له راگه‌یه‌نه گشتیه‌کانی ئێراندا ده‌نگدانه‌وه‌ی هه‌بوو. له پێوه‌ندی له گەڵ هه‌لبژاردنه‌کاندا ساڵی ۲۰۰۹ و هه‌روه‌ها هه‌لبژاردنه‌کانی ئەنجومه‌نی شوورای ئێسلامی ئێران له ساڵی ۲۰۱۶دا راگه‌یه‌نه گشتیه‌کان و به‌تایبه‌تی تۆره

كۆمەلەيەتەيە كان رۇلى گرېنگيان گېرا لە ئاستى بەشدارى خەلك و
هەلبۇزاردنى ئەو بەربۇزىرانەي رەكەبەرى "جىناحى توندروەي" ناو
رۇيىم بوون.

ئەمرو بە ھوى گەشەكردن و بەربلاو بوونى تەلەفۇنى ژىر و
ھاورىي و تۆرە كۆمەلەيەتەيە كانەو ھەمووكەس دەستى بە ميديا و
كانالە راگەياندەنە كان رادەگات. جياوازى تۆرە كۆمەلەيەتەيە كان لە
گەل كانالە كانى راگەياندنى نەرىتى ئەو ە كە خولى ژيانى تۆرە
كۆمەلەيەتەيە كان كورت و خىرايە. بە و واتايە كە تەنيا چەند چركە
دەخايەنىت تا پرسىكى گرېنگى كۆمەلەيەتى بە دەست كاربەران
بگات. جياوازيەكى دىكەي تۆرە كۆمەلەيەتەيە كان لە گەل ميديا
نەرىتيە كان دوو ھىل بوونى ئەو كانالانەيە كە لەودا بەشداران و
بلاو كراوہ كان دەتوانن پىكەو ە بکەونە دىالوگ و شوپتدانەر بن لە
سەر ھەلبۇزاردنە كانى يەكتر.

هەلبۇزاردن لە رۇيىمە پوانخوازەكاندا

هەلبۇزاردن لە سىستەمە پوانخوازەكاندا ئەندازىارى كراو و
ئاكامە كانى پىشبينى دەكرىت. ھەلبۇزاردن لەو سىستەمانەدا بو
نیشاندانى "مەشرووعىت" و "خۆشەويستى رىبەرى رۇيىمە كە وەك
بەشار ئەسەد، نەزىربايىف، خامنەيى و البشير و چاوزى رىبەرى
كۆچكردووى فېنووزىولا. لەو رۇيىمانەدا رادەي بەشدارى خەلك لە
نىوان ۵۱ تا ۹۹ لە سەد نیشان دەدرىن و كاندىداكانى لايەنگرى
دەسەلاتىش نزيك بە ھەمووجار زۇربەي ھەرە زۇرى دەنگەكان

به‌دهست دینن. توپزه‌ره‌کان له سهر ئه‌و برۆایه‌ن هه‌لبژاردن له سیسته‌مه پاونخوازه‌کاندا یه‌کیک له ریگاکانی به‌هیزبوون و درپژه‌پیدانی ده‌سه‌لاتی ئه‌و سیسته‌مانه‌ ده‌بینن به‌کوئترۆل کردنی ره‌وتی هه‌لبژاردن و خالی کردنی هه‌ستی دژایه‌تی خه‌لک دژی ده‌وله‌ت. ئه‌وه‌ی که جیی سهرنجه‌ جیاوازی نیوان هه‌لبژاردنه‌کانی سهرانسه‌ی و هه‌لبژاردنه‌کانی خو‌جیی و ناوچه‌یه‌یه. سهره‌رای ئه‌وه‌ی که که‌متر سهرنج به‌ جیاوازی نیوان ئه‌و دوو هه‌لبژاردنه‌ کراره‌، ناسینی ناوه‌رۆک و ئامانجی هه‌رکام له‌و هه‌لبژاردنه‌ ده‌توانیت شوپندانهر بی‌ت له‌ مه‌ر هه‌لبژاردنی تاکتیک و ستراتیژی ئۆپوزیسیون و بزافی نه‌ته‌وایه‌تی کورد له‌ پتوه‌ندی له‌ گه‌ل هه‌لبژاردندا.

له‌ ریگای هه‌لبژاردنه‌کانه‌وه، سیسته‌مه پاونخوازه‌کان به‌ که‌لک وه‌رگرتن له‌ نوخبه‌ و که‌سانی پسپۆر و شاره‌زاوه‌ مه‌شروعه‌تی رژی‌می خو‌یان به‌ده‌ست بینن و بیرری ده‌سه‌لاتی خو‌یان بکه‌نه‌ شتیکی سروشتی و خواداده. بۆیه‌ بۆ ده‌سه‌لاتداره‌کان هه‌لبژاردن له‌ پیناو ده‌ستکه‌وتی زۆرتره‌وه‌ و ده‌سه‌لاتی قوول‌تره‌وه‌ زۆر گرنگه‌. نوخبه‌کان و شاره‌زایان له‌وانه‌یه‌ به‌ هی‌وای به‌ده‌ست هی‌نانی هه‌لبژاردنیکی دادپه‌روه‌رانه‌ و خولقاندنی هه‌ل بی‌نه‌ هۆی هاندانی خه‌لک له‌ هه‌لبژاردنه‌کاندا.

به‌و شی‌وه‌یه‌ دیکتاتۆره‌کان ده‌توانن ئیلتیتی رو‌شنبیر و خو‌شه‌ویست له‌ پیناو ئامانجه‌ سیاسیه‌کانی خو‌ی وه‌ک که‌ره‌سه‌یه‌ک به‌کار بیات. له‌ ئاکامدا رژی‌م ده‌توانی به‌ بیانوی هه‌لی‌ژاردنه‌وه‌ پتوه‌ندیه‌کانی له‌ گه‌ل پسپۆران و شاره‌زایان به‌هیز بکات و پشتیوانی ئه‌وان بۆ لای

خۆی راکېښيټ. رژيم ده توانيټ له ريځاي هه لځه له تاندين، كرين و ترساندني دهنگده ران دهنكي ئه وان بو لاي خوي راکېښيټ. كه و ابو سهر كه وتني لايه نگراني رژيمه كاني ديكتاتورى به دهنكي به رزه وه نيشانه ي شوپندانه رى ئه و شيو ازانه ي رژيمه ديكتاتور ه كانه. هه لېژاردن له و سيسته مانه دا به جوړيك وه ك كووديتاي دژى نه ياران و ئوپوزيسيون ده بيندريت.

داخوا هه لېژاردنه كان يارمه تي ده سه لاتداراني پاوانخواز ده دات بو ئه وه ي زيان به ها ولايتيان بگه يه ني؟ له هه نديك جيگادا هه لېژاردن له سيسته مه پاوانخوازه كاندا لايه نه چا كه كاني سيسته مه ديموكراتي كه كان وه به رچاو ده كه ويټ وه ك پيڅه يني كونگره و كو بوونه وه ي نيوان بر يارده ره سياسيه كان و شارومهنان و دهنگ ده ران.

له و پيوهنديه دا تويزه ره كان زورتر ئاماژه به هه لېژاردنه كاني خو جيبى ولا تي چين ده كه ن، كه چو ن كانديدا كاني ئه نجوومه نه شاره واني و ديها ته كان به روو به روو بوونه وه له گه ل خه لك له هه لمه تي هه لېژاردن دا ئه و به ليتانه ي بو هه لېژاردن به خه لك ده دن جي به جى ده كه ن. به پي ي ليكو لينه وه ي مانيون¹² له سالي 1996 دا له كاتي هه لمه تي هه لېژاردن له گونديكي چيني له نيوان به ربژيراني هه لېژاردني ئه نجوومه ني دي و خه لكدا گري به ستيك ساز دار كه به پي ي ئه و ئاستي ئابووري ئه و گونده به ره وپيش چوو، چونكه به ربژيره كان به ليتني ئه وه يان دابوو دواي هه لېژاردنيان بكه ونه

¹² Manion M. 1996. The electoral connection in the Chinese countryside. Am. Polit. Sci. Rev. 90(4):736-48

دیالوگ له گه‌ل کاربه‌دهستانی ده‌وله‌تی بو چاکتر بوونی ره‌وشی ئابووری گونده‌که له وه‌ها ره‌وشیکدا ئه‌گه‌ری ئه‌وه که ده‌نگده‌ران دیسان به‌شداری ده‌نگدان بن زۆرتره له‌و شویتانه‌ی که به‌لینه‌کان هیچکات جیبه‌جی ناکرین. که‌وابوو له‌کاتی‌کدا که به‌شداری له‌هه‌لبژاردن له‌سیسته‌مه‌پاوانخوازه‌کاندا زۆرجار به‌زۆر و له‌ترسانه‌ده‌توانیت له‌هه‌ندیک بو‌اردا بیته‌هۆی گۆرانکاری ئه‌ریتی له‌ئاستی ژیا‌نی خه‌لک. پرسیا‌ریک که له‌و پیوه‌ندی‌ه‌دا ده‌خولقی‌ت بریتیه‌له‌: داخوا‌ئو به‌رژه‌وه‌ندی‌ه‌ی که خه‌لک له‌ریگای هه‌لبژاردنه‌کاندا به‌ده‌ستی دیتی کورته‌خایه‌نه‌و به‌دژی به‌رژه‌وه‌ندی‌ه‌کانی دریت‌خایه‌نی خه‌لکه‌؟

یه‌کیک له‌و ریگیا‌نه‌ی که راده‌ی ده‌نگده‌ران له‌هه‌لبژاردنی سیسته‌مه‌پاوانخوازه‌کاندا به‌رزه‌ئه‌وه‌یه که ده‌سه‌لاتداران خه‌لک ناچار ده‌که‌ن بو به‌شداری کردن له‌ده‌نگدان. ئه‌وه‌که داخوا‌هه‌لبژاردنه‌کان به‌زۆره‌ملین یان دلخوازن گری‌دراوه‌به‌ئاستی رکه‌به‌ریه‌کانی نیوان به‌شداران. هه‌رچۆنیک هه‌لبژاردنه‌کان چ به‌زۆره‌ملی بن چ دلخوازانه‌رژیمه‌پاوانخوازه‌کان ده‌یانه‌ه‌وی له‌و ریگیا‌ه‌دا هیزی خۆیان نیشان بده‌ن. بو ده‌سه‌لاتداره‌پاوانخوازه‌کان راده‌ی به‌شداری و ژماره‌ی زۆر، زۆر گرنگه‌له‌سه‌رده‌می کومۆنیستی دا‌حیزبه‌کمۆنیستی‌ه‌کان زۆر پیان گرینگ بوو که ژماره‌ی به‌شداران له‌ده‌نگداندا زیاد بیت بو ئه‌وه‌ی ئاستی خۆشه‌ویستی سیسته‌می خۆیان به‌ولاتانی روژئاوا نیشان بده‌ن.

ههلبژاردن یارمه تی دهسه لاتداران دهدات بو ئه وهی شه رعیه تی ناوخویی و دهره وهی به دهست بهینن. له وانیه ههلبژاردنه کان ئه ندازیاری بو بکری و دهستکاری ئاکامه کان بکریت یا خود مانپۆلاسیون بکریت، به لام به و حاله ش دهسه لاتداران ده توانن ئه و په یامه به ناوخو و دهره وه بدهن، که ئه وان سیسته میکی به هیز و خه لک په سه ندن.

هه ئسوکه وتی هه لبژاردن له رژیمه پیاوانخوازه کاندا

به بروای توپزه ران و خه لکی ئاسایش له وانیه له کاتی ههلبژاردن له رژیمه پیاوانخوازه کاندا، سه قامگیری رژیمه کان تووشی مه ترسی نه ییت. به گستی کاتی هه لمه تی ههلبژاردن به له بهرچاوگرتهی دهسه لاتی دارایی، سیاسی، سه ربازی و راگه یاندن ده ولت هه موو هه ولی خو ی دهدات باشته رین قازانج له ههلبژاردن به دهست بینیت¹³. جیا له وه زور له شوورا و ئه نجوومه نه کانی سه رانه ری وه ک ئه نجوومه نی ئیسلامی ئیران و ئه نجوومه نه خو جیه کان وه ک ئه نجوومه نی شار و دپیه کان خاوه نی دهسه لاتیکی ئه وتوی سیاسی نین که ههلبژیراوانی خه لک بتوانن بینه لیگه ری سیسته می سیاسی دهسه لاتدار. له و سیسته مانه دا که ئیرانیش یه کیک له و سیسته مانیه، به گستی چاوه روانی ئه وه یه که ئه ندامانی په رله مان و ئه نجوومه نی شاره وانیه کان و دپهاته کان بینه پردی نیوان خه لک و

¹³ Jennifer Gandhi1 and Ellen Lust-Okar Annu. 2009. Elections Under Authoritarianism Rev. Polit. Sci. 2009.12:403-422. Downloaded from www.annualreviews.org

دهسه لات، چونکه ياسا و بريارى دانانى ياسا له دهره وهى بازنهى ههلبژاردن دئ و نوپتهران تهنيا جيبه جي كه رى برياره كانن.

سروشتي زوربهى ههلبژاردنه كان له سيستمه مه توتاليتيره كان ئه وهيه كه ئه وههلبژاردنه به كرده وه بئ ركه بهرن و ده بئ بهرئندامان له جياتى ركه بهرى له دژى يه كتر له ههولئ ئه وهدا بن به باشتري شيوه بينه پردى نيوان دهنگدهر و دهسه لاتدار. ئه وه تينگه يشتنه په ياميكى گرينگى تيدايه ئه وپش برتته له وهى كه بهرئندامانى ههلبژاردن له وهها سيستمه ميكى سياسى دا نيونجى كارى نيوان دهولت و خزم و كهسه كاندان. ليره دا سئ پرسى پتوه نديدار به ههلبژاردن سهر هه لده دات: رژيمه پاوانخوازه كان بوچى پيوستيان به ههلبژاردن هه يه؟ له هه نديك شوپن له رووى ته كنيكيه وه ههلبژاردن له وه سيستمه مانه دا زور وه ك ههلبژاردنى ديموكراتيك ده چي ت، دهسه لاتداران له هه مان سيستمه ي ديموكراتيك بو دهنگدهرن كه لك وه رده گرن بو مانپولاسيون و هه لئه تانديان. پرسيارى ديكه ئه وهيه سه ره راي ئه وهى كه هيزه كانى ئوبوزيسيونى ناوخويى ده زانن له ههلبژاردنه كاندا سه ركه وتوو نابن بوچى به شدارى وهها ههلبژاردنيك ده كه ن؟ جيا له وه ده كرى بليين هه لسو كه وتى ههلبژاردنى خه لك گري دراو به ناوهرؤكى سيستمه ي سياسيه و گري دراو به وهى كه هه لوپستى دژه دهولت چه نده ده تواني ت مه ترسي دار بيت.

زور له ليكوله ران له سه ر ئاستى دابه شبوونى ئيمكانات و كه ره سه ي دهولت ي له لايه ن رژيمه پاوانخوازه كانه وه بو كاريگه رى

له سهر برپاری دهنگدهران ننگه رانی خویان له وه دهربریه که به هوی بوونی هه موو که رهسه کانی ئابووری و راگه یانندن کاریگه ریی دهسه لاتداران له سهر خه لک به شیوه یه که که خه لکه که زورتر دهنگ به قازانجی ئه و دهنن چونکه دهسه لات که شیکی خولقاندوو به ئه وهی نشان بدات بی پرس و دهسه لاتئ ئه و هه موو ولات تیک ده چیت و داهاتوو به ک بو خه لک به دی ناکریت. ئه مه به وتهی میگالونی^{۱۴} (۱۹۹۶) "تراژیدی ژیرانهی" دهوله ته که له ودا دهنگدهران ئازادن له هه لپژاردن به مه رجیک ئاکامی ئه و هه لپژاردنه به دلئ رژیم بیت. له دهسه لاته پوانخوازه رکه به ریه کانداسه ره رای بوونی هه لپژاردن، دهنگدهران ناتوانن به کرده وه به شداری ئالوگوری سیاسی بکه ن. بویه ده کرئ بوتری که دهنگدهر له و سیسته مه دا نه وه ک ئه کتهریک بو گورانکاری سیاسی به لکوو وه ک مؤره یه ک بو وه ده یهنانی پیوستیه کانی دهسه لات به کار دهردریت. جیا له وه به دهنگدان دهسه لاتئ سهره کی رژیمه پوانخوازه کان ئالوگوریان به سه ردا نایه ت و زورجار دهسه لاتئ دهسه لاتداران به رفراوانتر ده بیت. شیوازی کونترولی دهنگدان له سیسته مه توتالیتهره کان شویندانه ریی له سهر هه ستهی خه لک و خولقاندنی تراویلکه ی چاکتر بوونی باری ئابووری ئه وانه. له لایه کی دیکه وه دهسه لاتداران به شداری کردن له هه لپژاردندا بو خه لک وه ک ئه کتیک نه ک مافیک ده زانن. له و پیوه ندیه دا ئایه توللا خامه نه یی له قسه کانی روژی ۱۳۸۸/۱/۱ (۲۱.۳.۲۰۰۹) دا ده لی: "هه موو جارئ هه ولی من ئه وه

¹⁴ Magaloni B. 2006. Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico. New York: Cambridge Univ. Press

بووه که به ئیوه رابگه یه نم به شداری له ههلبژاردندا کارێکی زۆر گرینگه. ئەم پێداگریه له پیناو بههیز کردنی کۆماری ئیسلامی ئێران. پرسه که ته نیا پرسینکی سیاسی، تاکه که سی و ته خلاقى نیه، به لکوو پرسه که به رفراواتره. له ههلبژاردندا چاره نووسی خه لک دیاری ده کریت، به تایبته ههلبژاردنی سه رۆک کۆماری، چونکه ده بیته به ریرسی ده زگای جیه جی کردنکه بۆ ماوه ی چوارسال کاروباری ئیجرائی ولات به ده ست یه ک تاکه که س به ریوه ده چیت. " ئایه توللا خامه نه یی ههروه ها له ۱۳۷۴/۱۱/۲۰ له پیوه ندی له گه ل ههلبژاردنه کانی مه جلیسی شوورای ئیسلامیدا به شداری کردن به ئه رکینکی شه رعی ده زانیت. بۆ کارکردن له سه ر هه لسوکه وتی ده نگده ران له مه ر پیوه ندیدانی به شداری له ده نگدان به ئاسایشی خه لک، سیسته مه ته وتالیته ره کان هه ول ده دن به شداری له ده نگ وه ک به شیک له پاراستنی ئاسایشی ئەوان روون بکه نه وه: خه لک ده بی بزانیته که به شداری زۆتر و به رچاوتری ئەوان له ههلبژاردندا ده بیته هوی پاراستنی ئاسایش و ئاشتی ولات.^{۱۵}

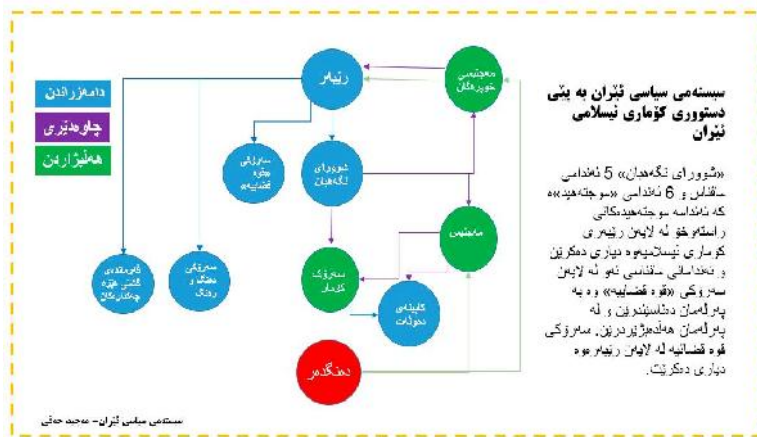
سیسته می سیاسی ئێران

ئایه توللا خامه مه یی ریبه ری کۆماری ئیسلامی ئێران به رزترین و به هیزترین کاربه ده ستی سیاسی ولاتی ئێران. له سه رده می حکوومه تی پێشوو ده سه لات به ده ستی محه ممه د ره زا شا بوو و ئەویش وه ک کۆماری ئیسلامی خو ی به سیبه ری خوا له سه ر زه وی

¹⁵ // نایه توللا خامه نه یی

دهزانی. سیستمی تیکه لای کۆماری ئیسلامی ئیران له پیکهاتهی ئایینی پیک هاتوون که دوورن له تایه تمهندی دیموکراتیک. دهسه لاتی ئیران له رایه لکه یه ک له پیاوانی دانراو (انتصابی) پیک هاتوو که بریاره کانیان له ژیر ریبه ریی و چاوه دیری ئایه توللا خامه نهیی ریبه ری رژیمی ئیراندایه و هه موو بریار و په سه ند کراوه کانی ده ولت و نهنجومه نی شوورای ئیسلامی ده بی له فیلتیری ئه وه ده زگایانه تیپه ر بکه ن. سه ره رای رکه به ری نیوان کۆتله کانی ناوخۆی کۆماری ئیسلامی و به ده سه ته پنیانی زۆرایه تی ریفورمخواز له ساله کانی ۱۹۹۷ و ۱۹۹۹ له نهنجومه نی شوورای ئیسلامی به هۆی ئه وه ی که ئه وه نهنجومه نه پیره وه ی بریاره کانی وه لیبی فه قیه ه، نهنجومه نی ئیسلامی نه یه توانیه گۆرانکاریه کی به رچاوه له پیوه ندی له گه ل ئازادی راده برین، ئازادی پیکه پنیانی ریکخراوه ی سیاسی و پیشه یی و شیکردنه وه ی زیندانی سیاسی ئه نجام بدات. سالێ ۱۳۹۵ یاسای تاوانی سیاسی به ره زامه ندی ئایه توللا خامه نه یی له لایه ن ئه وه مه جلیسه په سه ند کرا. له سالێ ۲۰۰۵ به دووه به کرده وه نهنجومه نی ئیسلامی ئیران له ژیر کرده وه و فه رمانی راسته وخۆی کۆتله ی تونده وه کۆنسیرقاتیفی کۆماری ئیسلامی ئیران بووه و تاک تاک که سانیک توانیویانه ره خنه له سیاسه ته کانی کۆماری ئیسلامی ئیران بگرن. به پینی یاسای بنه ره تی کۆماری ئیسلامی ئیران ته واویه تی یاسا و ریساکانی مه ده نی، سزادان، دارایی، ئابووری، به ریوه به ری کولتووری، سه ربازی، سیاسی و هتد ده بی له

چوارچیوهی بنهماکانی ئیسلام دا دابریژرین. وینهی دووهم شیوهی دابهشکردنی دهسهلات له کۆماری ئیسلامی ئیراندا شی دهکاتهوه.

وینه‌ی ٢: ده‌زگا سیاسیه‌کانی کۆماری ئیسلامی

ولی فقیه" له کۆماری ئیسلامی ئیراندا بالاترین به‌رپرسی سیاسی ولاتی ئیران که سهرۆکی سێ ده‌زگای یاسادانان، جیبه‌جی کردن و دادوهری له لایهن ئه‌وه‌وه دیاری ده‌کری. نوینه‌رانی "ئهنجومه‌نی شاره‌زایان" که به ده‌نگی راسته‌خۆی خه‌لکه‌وه دیاری کراون، مافی هه‌لبژاردنی ریه‌ریان هه‌یه. کاندیداکانی ئهنجومه‌نی شاره‌زایان ده‌بی له لایهن ئهنجومه‌نی پارێزگاری که سهرۆک و ئەندامانی "فقیه‌ی" ئه‌و له‌لایهن ریه‌ره‌وه دیاری ده‌کری و یاسا زانانی ئه‌ویش به پێشنیاری مه‌جلیس و په‌سه‌ندی ریه‌ر دیاری ده‌کری، هه‌لده‌بژێردری. به‌و شیوه‌یه ده‌نگی خه‌لک بۆ ئەندامانی ئهنجومه‌نی شاره‌زایان (مجلس خبرگان) که‌مترین شوپێندانه‌ری هه‌یه. خه‌لک

ئەركدارە دەنگ بە ھەلبژێراوانى ئەنجومەنى پارێزگارى (شوورای نەهبان) بەدەن.

بە پێى ئەسلى دوازدەھەمى دستوورى ئێران، ئایىنى فەرمى ئێران ئىسلام و مەزھەبى شىعەى دوانزەدە ئىمامىە و ئەم ئەسڵە ھەتاهەتایى و نەگۆر دەمىنیتەوہ. بە پێى ئەو ئەسڵە ھەموو ئەو كەسانەى كە دەبى بىنە كاربەدەستى فەرمى كە لە وىنەى دوو دا نىشان دراون دەبى سەر بە پىرەوى مەزھەبى فەرمى كۆمارى ئىسلامى ئێران و "ولایت مطلقە فقیه" بن. بەو پىنە سوننەكان و بەشىك لە شىعەكان كە "ئنى عشرى" نىن و ھەروەھا باوھىریان بە "ولایت فقیه" نىە و ھەروەھا بە پێى ئەسلى ۱۱۵ى دستوورى ئێران ژنان بۆیان نىە بىنە سەرۆك كۆمار. لەو پىوھندىەدا ئایەتوولا خومەینى وتوویەتى: "من سەدا سەد ئەنجومەنى پارێزگارەن پەسەند دەكەم. بە برۆاى من ئەو دەزگایە دەبى زۆر بەھىز و ھەتاهەتایى بىت. من دەلیم كە من بە زانىارى و وردىبىنەكى زۆرەوہ فەقیهەكان و دادوہەرانى شوورای نىگەھبانم دىارى كرددوہ. زۆر گرنگە كە پلە و پىگەى ئەو ئەنجومەنە رىزى لى بگىرىت و درىژەى ھەبى. ئەنجومەنى پارێزگارى كە ئەركەكەى پاراستنى بايەخەكانى ئىسلامى و ياساى بنەرتىە و لە لاىەن منەوہ دىارى كراون".^{۱۶}

گوتارى ھەلبژاردن لە كۆمارى ئىسلامى ئێراندا جىاوازە لە وتارى ھەلبژاردن لە ولاتانى دىموكراتىك و تەنانەت رژیمة پاوانخوازەكاندا.

¹⁶<http://www.irna.com/ertehal/english/saying/P2CH4.html#THE GUARDIANSHIP>

له دیموکراسی به شداری له دهنگ مافیکی شارۆمهندی و ریگهیه که بو به شداری له بریاردان و گۆرینی سیاسهتهکانی دهولت به پیتی پیتیستهکانی کۆمهلگان. له سیستهمه پاونخوازهکاندا دهنگدهران ئه رکدارن بو به جی هینانی "ئه رکی نشتیمانی" و "مه شروروعیهت" به خشین ده بیندریت له کۆماری ئیسلامی ئیراندا دهنگدان ته نیا کردهوهیه کی سیاسی نیه به لکوو به جی هینانی ئایینی و شه رعیه¹⁷. به شیوهی فهرمی گوتاری ههلبژاردن له ئیران "خه لک سالاری ئیسلامی" یه که له ودا دهنگدان و ههلبژاردن له چوارچیوهی بنهماکانی ئیسلام و دهقه شه رعیه کان دیاری ده کرین. له و روانگه یه دا حاکمیته تی سه ره کی له ئیران به دهستی خوایه¹⁸ و هه موو یاسا و ههلبژاردنه کانیش به له بهرچاو گرتنی ئه و بنه مایه به ریوه ده چن. بویه دهنگدان له روانگه ی گوتاری کۆماری ئیسلامی ئیراندا به هه لسوکه وتیکی ئایینی ده بیندریت و به پیتی پیتوانهکانی ئایینی لیک ده دریتته وه. تیگه یشتن له و جوړه هه لسوکه وته ش پیتیسته به وه ده کات که فه لسه فه ی ئایینی کۆماری ئیسلامی له بنه ره ترا بناسریت.

قه واره ی سیاسی ئیران له دوو به شی "پیرهوی (عوام گرای) و "پشتیوانی (حامی گرای)" پیک هاتوه. پیرهوی یان "عه وامگه رای" قه واره یه کی بی چینایه تیه که ریبه ریکی به هیز و خاوه نی بیروباوه ری توندره وانه و ناوه ندگه را و ئایدیۆلۆژیه کی ئایینی - سیاسی بیت. له روانگه ی ئایدیۆلۆژیه وه ئه مه به واتای بچوو ک بوونی چینی ناوه ندی

17 // نایه تۆلا خامنه یی

18 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل دوم و اصل پنجاه شش

و بهر فرار و انبوهی چینی هه ژاره. میژووی هاوچه رخی ئیران شاهیدی گه شه کردنی ئەو روه تهی کۆمه لایه تی بوو. دواى رووخانی رژیمی پاشایه تی و هاتنه سهرکاری کۆماری ئیسلامی ئایه تولا خومهینی و کاربه دهستانی ئیرانی به که لک وهر گرتن له "عه وامگه رایى" توانیان له لایه ک رهوتی نوێسازی له کۆمه لگای ئیرانیدا رابگرن و له لایه کی دیکه وه کۆمه لگا به ره و بنه ما نه ریتیه کان و مه شر ووعیه ت دان به یاساکانی کۆنباوی شه رعی و نه ریتی ببه ن و به وه قه واره ی کۆمه لایه تی ئیران ئیسلامیزه بکه ن و به وه ریگای گه شه کردنی سیاسه تی زانستی و سیكۆلار بگرن. ههروهک له بۆنه و رووداوه سیاسیه کاندایه که فهتوا و یان بانگهێشتنی ریه رانی کۆماری ئیسلامی خه لک به سیج ده کرین بۆ به شداری له بۆنه و رووداویکی تایبه ت. کۆماری ئیسلامی به پشتیوانی سیاسه تی "عه وامگه رایى" خۆی توانیویه تی به که یه ک رکه به ره سیاسیه کانی خۆی له مه دیدان ده ر بکات و له ناو بیات.

"پشتیوانی" یان (حامی گرایى) پێوه ندیه کی قه واره یی نیوان پشتیوان و پیره وانه. "پشتیوان" به واتای که سی به رزتر یان که سیک که له پله و ده سه لاتیکی به رزتر و خاوه ن نفووز بیات. "پیره و" وه ک که سیکى ژیرده ست و گریدراوه که به وهر گرتنی پاداش له "پشتیوان" له به رامبه ری خزمه ته کانییدا واتای بوونی خۆی ده دۆزیته وه. له ئیرانی کۆماری ئیسلامیدا به شیک له پشتیوانه کان بۆخۆیان پیره ووی پشتیوانه گه وهره تره کان و ده سه لاته ده ستانی دیکه ی ناو ولات بون. حامی گه رایى له ئیراندا به واتای سیسته میکی سیاسى - ئیداری له

کهودا قهواره‌ی دهسه‌لآت له جیاتی ستوونه ئاسۆییه‌کان له نیوان دهسته وگرووپه رکه‌به‌ره‌کانی ناو کۆمه‌لگادا به پیی پێوه‌ندی بنه‌ماله‌یی، یان به شیوه‌ی مافیایی سازمان دراوان واته باندەکان و بنه‌ماله‌و گرووپه‌کان به پیی به‌رژه‌وه‌ندی پشتیوان و له پیناو درێژه‌ی ته‌مه‌نی پشتیوان سازمان دراوان. "حامی گه‌راییی" پیناسه‌ی جو‌راوجۆری هه‌یه به‌لام سی تاییه‌تمه‌ندی هه‌یه که "پشتیوان" و "پیره‌و" به یه‌کتر گرێده‌ده‌ن: یه‌ک: نایه‌کسانی له دهسه‌لآت، پله و سه‌رمایه، دووهم: دوو هیل بوونی ئالۆگۆری کالآ و خزمه‌تگوزاریه‌کان، سیه‌هم: پێوه‌ندی تاکه‌که‌سی و رووله‌روو که جو‌ریک هه‌ستی بروا له نیوان لایه‌نه‌کاندا پیک دیتیت.

کریستۆفیر کلاپهام¹⁹ حامی گه‌راییی به "پێوه‌ندی کی هاوسه‌نگانه له نیوان دوو لایه‌نی نابهرامبه‌ر" شی ده‌کاته‌وه. بۆ نمونه له‌وانه‌یه جو‌ری مامه‌له‌یه‌کی دان و ئه‌ستاندن له نیوان پشتیوان و پیره‌و ئه‌نجام دراییت. ئه‌مه نیشان ده‌دات که گرووپه‌کانی پشتیوان له گه‌ل ئه‌و لایه‌ن و چینانه‌ی که له ئاسته جو‌راوجۆره‌کانی کۆمه‌لگادان پێوه‌ندی و هاوبه‌شیان هه‌یه.

ئیدوارد ری. یوز²⁰ چه‌وت تاییه‌تمه‌ندی گشتی "حامی گه‌راییی" ناو ده‌بات که ده‌توانیت یارمه‌تیده‌ر بیت بۆ ناسینی سیسته‌می سیاسی ئه‌مرۆی ئێران:

¹⁹Christopher Clapham (ed), 1982. Private Patronage and Public Power: Political Clientelism in the Modern State, London: Frances Printer.

²⁰Edward Reeves, 1990. The Hidden Government: Ritual, Clientelism, and Legitimization in Northern Egypt, Salt Lake City, UT: University of Utah Press, , p 170.

۱. پیوهندی نیوان پیروه و پشتیوان تایه تیه
۲. پیوهندی که به مامه له جوراوجوره کانه وه دیاری ده کرین. بو نمونه پشتیوان که ره سه کان و سه رمایه کانی پشتیوانی ئابووری و سیاسی جیبه جی ده کات و پیروه ویش وه فاداری خوی بو ئه نجامی هه موو خزمه تیک راده گه یه نیت.
۳. پیوهندی نیوان پشتیوان و پیروه له سه ر بنه مای بر وای دوولایه نه و بی مه رج دامه زراوه.
۴. پیوهندی نیوان پشتیوان و پیروه نه نووسراو و نافه رمیه، له یاسا و دهسه لاتی ده له تدا ئه و جوره پیوهندیانه ریینه دراون.
۵. پیوهندی نیوان پشتیوان و پیروه له جیاتی پیوهندی کی سازماندراو له چوارچیوهی حیزبیدا زۆتر وه ک توره کانی پیوهندیه تاکه که سیه کان دامه زراوه. بوونی حیزب و ریکخواه له و پیوهندیه دا ده توانیت بیته هوی لاواز بوونی پیگهی پشتیوان.
۶. پیوهندی نیوان پشتیوان و پیروه له سه ر بنه مای نایه کسانی سیاسی دامه زراوه. چونکه ئه وان له دوو پله ی جیاوازی پیگهی کۆمه لایه تیدان
۷. بوونی بروا و هه بوونی به لاین و خزمایه تی له نیوان پشتیوان و پیروه زۆر گرنگه، چونکه هه ردووک له وانه ده بنه هوی ئه وهی که به رژه وهندیه کانیان کورتخایه ن نه بیته و ئاسایشی یه کتر پاریزن. واته ئه گه ر خزم و که سی یه کتر نه بن، له وانه یه یه کتر قوربانی بکه ن.

كاتى خۆى رەفسەنجانى سەرۆك كۆمارى پېشوو و سەرۆكى ئەنجومەنى پاراستنى بەرژەۋەندىيە كانى رېژىم" لە پېۋەندى لە گەل كېشە كانى دەۋلەتى وتوۋىيەتى: لە ئىران زۆركەس پېيان خۆشە لە جىياتى حىزب بۆخۆيان باندا دامەزرىنن. چونكە ئەو كارە بەرپرسايەتە كيان بۆ ساز ناكات. لە راستىدا باندا كان لە جىياتى حىزبە سىياسىيە كان كار دەكەن. ئەم وتەپەي ھاشمى رەفسەنجانى بەروونى چۆنىيەتى دابەشكردنى قەۋارەى ئابوورى و سىياسى ئىران بە شىۋەى "ھامى گەرايى" نىشان دەدات.

تېئورى كايە و ھەلبېژاردن لە ئىران

ھەلبېژارن يەككە لە ئەستەمترىن و پىرپايەختىرەن مژارە كانى سىياسىيە كە لە لايەن تويژەرە كانى زانستى سىياسىيەۋە سەرنجى تاييەت پى دەدرىت. لىكۆلىنەۋە و پىرورادەربىرىن لە سەر ھەلبېژاردنە كان ۋەك دىياردەيەكى سىياسى بە درىژايى سەرھەلدانى دىمۆكراسىيە كانى مۆدىرن خاۋەن مېژوۋە. لەو روۋەۋە بە لەبەرچاۋگرتنى تېئورىيە جۆراۋجۆرە كانى پېۋەندىدار بە ھەلبېژاردنەۋە دەكرىت پېشېبىنى و لىكدانەۋەى ئاستى بەشدارى خەلك بىكرىت. ھەلبېژاردن ئەگەر لە ۋلاتانى دىمۆكراتىكدا ۋەك ئەركىكى مەدەنى و مافىكى شارۋمەندى دەژمىردىت لە كۆمارى ئىسلامى ئىراندا ھەلبېژاردن بە ۋاتاي ئەركىكى "شەرى" بۆ "بەيەت لە گەل رېبەرى موسولمانان" دادەنرىت. بۆ ئىمە دژبەرانى كۆمارى ئىسلامى و

لايه نگرانی سیستمی دیموکراسی گرنگه که یاسای کایه کان بزانین تا بتوانین له ههموو دهره تیکدا شویتدانه ر بین.

لیکدانه وه و توئیژینه وه و پیشبینینی کرداری مرؤقه کان یان به وته یه کی دیکه هه لسوکه وتی هؤیه ژیره کان، له و بابه تانه ن که زور کۆمپلیکس و ئالۆزن. به هؤی ئالۆزی له کرداری ههستی و عاتفی مرؤقه کان زانستی دهروونناسی توانیویه تی مۆدیگه لی جؤراوجور له مهر کرداری دهنگدان گه شه پی بدریت و به ئامانجی جؤراوجور به کار ببردیت. تیؤری کایه کان یه کیک له و زانستانه یه که له و بواره دا به کار هینراوه و به هاوکاری مۆدیله بیرکاریه کان و به کارهینانی ئه و تیؤریه هه ولدراوه هه لومه رچی هؤیه ژیره کان (هوشمند) له به رچاوبگریت و له ئاکامدا کرداریان پیشبینی بگریت. له و پیوه ندیه دا تیؤریه که سه رنجی خو ی له سه ر چهند خالیکی گرینگی وه ک برؤا (اعتماد)، ناووده نگ، پیوه ندی نیوان مرؤقه کان و سازکردنی مۆدیلی پیشبینی کرداری خه لک له روانگه ی تیؤری کایه وه کۆده کاته وه.

هؤی ئه وه ی که تا ئیستا ئۆپوزیسیون و ته نانه ت هیزه کانی کوردستانیش نه یان توانیوه کاریگه ریه کی زؤریان له سه ر ئاکامی هه لبژاردنه کان هه بیته ئه وه بووه که ئۆپوزیسیون زؤرتتر سه رنجی داوته ناوه رۆکی کۆماری ئیسلامی ئیران و له چوارچۆیه ی ناسنامه ی سیاسی خویدا له هه وللی کۆکردنه وه ی خه لک له ده وری دروشمه کانی خو ی بووه. سه ره رای ئه وه ی دیارده ی هه لبژاردن وه ک یه کیک له که ره سه کانی کۆماری ئیسلامی بو له سه رکارمان و

مانه‌وهی ده‌سه‌لاتی خوئی به‌کار هیئراوه، ئۆبۆزیسیۆن نه‌یتوانیوه به وردی کردارناسی ده‌نگدهران لیکبداته‌وه و هه‌لبژاردنه‌کان بکاته سه‌نگه‌ریکی مه‌ترسیدار دژی رژیم.

ناسینی هه‌لبژاردن یان لیکدانه‌وهی کرداری هه‌لبژاردنی، خاوه‌ن پیگه‌یه‌کی گرنکه له لیکدانه‌وهی سیاسیدا. هۆیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه که ده‌نگدان یه‌کیک له ده‌وله‌مه‌نتین سه‌رچاوه‌کانی کۆکردنه‌وهی هه‌لسۆکه‌وت و ته‌عامول له نیوان ئەندامانی کۆمه‌لگا و سیاست پیک دینیت. به‌خویندنه‌وهی نه‌پینه‌کانی کرداری هه‌لبژاردنی ده‌کرئ ئەزموونی گرنکه له ناوه‌رۆکی سیاسی سیسته‌می ده‌سه‌لاتدار وهرگرین و دیارده‌ی گۆرانکاری کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی شی بکه‌ینه‌وه. گرینگترین تیۆریه‌کانی پێوه‌ندی‌دار به لیکدانه‌وه له سه‌ر دیارده‌ی هه‌لبژاردن و کرداری خه‌لک له کاتی هه‌لبژاردندا بریتین له: ۱. تیۆری ناسنامه‌ی حیزبی، ۲. تیۆری کۆمه‌لناسی، ۳. تیۆری ئایدیۆلۆجی ده‌سه‌لاتدار و ۴. تیۆری هه‌لبژاردنی ژیرانه که تیۆری کایه‌کان یه‌کیک له تیۆریه‌کانی هه‌لبژاردنی ژیرانه‌یه و له‌و وتاره‌دا زۆر به‌کورتی ته‌نیا سه‌رنجی ئه‌و تیۆریه ده‌ده‌ین:

گه‌مه یان کایه^{۲۱} (game) له کۆمه‌لیک کایه‌کار، کۆمه‌لیک بزاف و ستراتیژی و ئاکامی دیاری کراو بو هه‌رکام له ستراتیژیه‌کان پیک دیت. سه‌رکه‌وتن له کایه‌کاندا ته‌نیا گریدراو به شانس و به‌خت نیه به‌لکوو خاوه‌نی هه‌ندیک ریوشویتی تایبه‌ت به‌خۆیه‌تی که هه‌رکام له کایه‌کاران هه‌ول ده‌ده‌ن له گه‌مه‌که‌دا به‌ره‌چاوکردنی ئه‌و ریوشویتانه

²¹ Antony Downs. 1957. An Economic Theory of Political Action in A Democracy, Journal of Political Economy, Volume 65, Issue 2, 135 - 150-

باشترین ئاكام بە دەست بڭنن. تيوري كايه يان game بە شيك له زانستي بيركاري كاربه ريه كه له زانستي سياسهت، كومه لئاسي، ئابووري، ژينگه ناسي و زانستي كوميپيوتير و ته نانهت فلهسه فەش بە كار دەبردريت. تيوري گه مه ههول دەدات تا له ريگاي بيركاريه وه هه لومه رجيكى ستراتيزيك ويئا بكات. ئەو بارودوخه كاتيك پيك ده يت كه سه ركه وتني كه سيك گري دراو بە كرده وهى كه ساني ديكه به واتايه كي ديكه گري دراو بهو ستراتيزيانه يه كه خه لكى ديكه هه لده بژيرن. ئامانجى ئەو زانسته دوزينه وهى ستراتيزى به هينه يى (ئوتيمال) بو كايه كه رانه.

تيوري هه لبژاردنى ژيرانه (انتخابات عاقلانه) خاوه ني ميحوه ريكي سه ره كيه كه كو كه ره وهى شيوازي جوراوجوري ليكدانه وه كانن كه بريتي بيت له وهى كه پيشتر كردارى مرؤفه كان ئامانجدار و خاوه ن ليكدانه وه يه، بهو واتايه كه مرؤفه كان به هوي ليكدانه وه كانى عه قلانى خويان و دواى ليكدانه وهى هويه كانى لايه نگرى و دزايه تي ريگايه ك هه لده بژيرن. لهو ليكدانه وه يه دا پيويستى مرؤف ده كاته ئامانج و لهو رووه وه ساده ترين ليكدانه وه بو به جيپوون و به كه لكبوونى هه لبژارده ي خوى شى ده كاته وه.

له تيوري كايه دا پرسى برپوا (اعتماد) يه كيك له گرڭترين مزاره كانى جيگاي سه رنج پيدانه. لهو پيوهنديه دا كومارى ئيسلامى ههول دەدات له پيئاژويه كانى دهروونئاسى كه لك وه رگريت و به به كارهيئانى پاراميتره كانى دهروونئاسى وه ك باسى دلؤفانى، دادپهروهري و له به رامبه ريه كتر قه رارگرتنى رواله تي پيكه يئنه رانى

سیستمه که مؤدیلیکی چالاک بو گهرمکردنی تهنووری کایه ی
ههلبژاردن پینک بینیت.

کهوابوو تیوری کایه له ههوللی پررهنگ کردنی رۆلی کهسانی
"سهربه خو" دا ههلسوکهوتی شارۆمهندان بو ههلبژاردنه کان
لیکدهداتهوه. کایه کان له گهڵ ژینگهیه کی بیلیه ن (خنئی) جیاوازه. بو
نموونه ئه گهر کرداری دارتاشیک و فهرماندهیه کی لهشکهری
بهراورد بکهین: کاتییک دارتاش بریار ده دات داریک برییت
چاوهروانی ئه وه ناکات داره کان دژی دارتاش دهستبکه ن به شوړش
و بهرخودان. بهلام کاتییک فهرمانده ی لهشکهریک بریاری له
ناوبردنی دوژمنی خو ی ده دات ده بی هیزی بهرگری نه یاری خو ی
پیشینی بکات و به شیوه یه ک بریار بدات که بتوانیت به سه ر
دوژمنی خویدا زال بیت. کهسیک که به شداری له کایه که ی ده کات،
له راستیدا وه ک فهرمانده ی شه ر ده بی پیوهندی خو ی و ده وره به ر و
رکه به رانی خو ی لیک بداته وه. له و پیوهندیه دا کهسانیک ده بن که
هاوکاری کایه که ر بن و کهسانیکیش دژایه تی بکه ن. هه ر کایه که ریک
ده بی کاتی به شداری له کایه که دا حساب بو کایه ی لایه نه کانی
دیکه بکات و به پیی دژکرده وه ی لایه نه کان شیوه ی کایه ی خو ی
ههلبژیرییت.

له پیوهندی له گهڵ ههلبژاردنه کانی ئیران، ئیمه ده توانین ئه
ههلبژاردنه وه ک به سه ریکی کایه کردن له بهرچاو بگرین. له و
به سه ره دا هه موو که س ناتوانیت بیته کایه کار. خاوه نی مهیدانی
کایه واته وه لی فهقیه له ریگای تیم ههلبژی ره که ی خو یه وه که سانیک ی

دیاری کردووہ بو ٲوہوی ببنہ کایہ کەری ٲو بہستەرہ. کەوابوو بہشیک لہ کایہ کاران بہربزیران یان کانیداکانی دیاری کراون و لایہنی دیکەش خەلکی دەنگدەرہ کە دەکرئ وەک لایہنی بہرامبەری ٲو کایہیہ لہبەرچاو بگیدریت. لہ ھەلبژاردنەکانی رابردوو ی سەرۆک کۆماریدا چ لہ دەورە ی نۆھەم و چ لہ دەورە ی دەھەم، بینیمان کە کۆماری ئیسلامی بہ ھینانە کایہ ی شیوازی نوئی پرۆپاگاندە باس کردن، بہجۆریک کەشی سیاسی ئیران گەرم ببوو، کە خەلک پیی وابوو دیموکراسی راستەقینە رووی لہ ئیران کردووہ و لہو ھەلبژاردنەدا بہ ئاواتەکانی خۆیان دەگەن.

کۆماری ئیسلامی بہ کەلک وەرگرتن لہ تیوری کایہ ھەول دەدات بەشیوہیەک رکەبەرہ کانی ھەلبژاردن کە ھەموویان سەر بہ لایہنی دەسلالتداری رژیمین نشان بدات کە ٲوانە رکەبەری یەکن و جیاوازی بیرو بۆچوونی سیاسی و رادە ی گریڈراوہییان بہ داواکانی خەلک بەشیوہیەکە کە خەلک برۆا بہ بوونی ئالترناتیف لہ ناو ٲو سیستەمەدا بکات و ببنہ بەشیکی بہرچاو لہ کایہ کە، بەشیوہیەک کە بۆخۆیان کایہ کەرنین بەلکوو دەبنە مۆرەگەلی کایہ گەورە کە.

ٲەگەر بمانەوی نمونە یەک لہو پیوہندیەدا باس بکەین کە دەتوانیت بیٲتە ھۆی گەرمبوونی ئیحتمالی ھەلبژاردنەکان، سەرھەلدانی کیشەکانی دەروونی ئیوان بالی "ریفۆرم خواز" و بالی ناسراو بہ توندپرو و سەر بہ ٲایەتوللا خامنەییہ. لہ حالیکدا ئامانجی سەرەکی ھەموو ٲوانە وەفاداریی بہ وەلی فەقی و دریزەدانی تەمەنی ٲو رژیمەییہ. ٲو رکەبەریانە ی دەکریت وەک بہستەریک لہ

مايکروفيزيکي کايه و رکه به ريه کي تايهت به هه لېژاردن بيندریت که له ودا کايه که ران به ستراتيژی هاوبه ش له هه و لې نيشاندانی تاکيکي جياوازن بو نيشاندانی جياوازيه کانی خوږيان و راکيشانی خه لک بو مه يدانی کايه که.

نکام

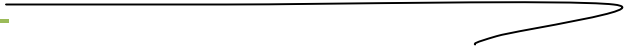
هه لېژاردن له سيسته مه پاونخوازه کاندا زور جياوازه له هه لېژاردن له سيسته مه ديموکراتيکه کان. قهواره ی کوماری ئيسلامي ئيران که بریتيه له پشتيوان و پيره و له گروهه جوړاو جوړه کانی "خودمختار"ی هاوته رپ پیک هاتووه که له بازنه کانی "پشتيوان - پيره" پیک هاتوون. ١. نوم قهواره يه به ره مه می سی بنه مای سهره کيه: ١. ريزبه ندی چند ره هندی هيزی شيعه، ٢. ده ولته رانتي و گريدراو به داهاتي نهوت، ٣. ريکخراوه کانی ئايینی - سياسی که له رووی داراييه وه سهره ناو هندی سهره کی ده سله لاتی ئيران. قهواره ی کوماری ئيسلامي ئيران وه ک چه تريک دانه مه زراوه تا به له ناو بردنی کوتله ی سهره کی له ناو بجیت، به لکوو بریتيه له ستوونه هاوته ريه کانی سهره خو و رکه به ری یه کتر له ناو سيسته مدا که بو مانه وه ی رژيم هاوکاری یه کتر ده که ن. له حالته ی رووخانی کوماری ئيسلامي ده گه ری پيشه اتنی شه ريکی ناو خو یی له نيوان کوتله جوړاو جوړه کانی کوماری ئيسلامي زوره بو یه هه موو لايه نه کانی کوماری ئيسلامي ئيران سهره رای بوونی ليگه ر و دزايه تی له گه ل یه کتر له پيناو مانه وه ی رژيم هاوکار و پيره وی له پشتيوانی

سهره کیان واته خامه نه یی ده کهن. هه رچهند سهرۆک کۆمار له لایهن خه لکیشه وه هه لێژدریت، ریه رانیک که به هه لنه بژیر دراوی کاربه دهست و بریاری سهره کی به دهستیانه هیچ لایه نگریه کیان بۆ دیمو کراسی نیه که هه لێژاردنه کانی ئیران دیمو کراتیک بکرین.

به له بهر چا و گرتنی ئه و کورته باسه ی سهره وه، گریمانه ی ئه وه ی که خه لکیکی زۆر له هه لێژاردنه کاندایه شدار ی بکه ن زیده یه و بۆیه به کارهیتانی "بایکۆت" وه ک ته نیا ریکاری مه ده نی بۆ دژایه تی له گه ل کۆماری ئیسلامی ناتوانیت کارساز بیت و ده توانری وه ک تاکتیکیکی شکست خورا و دوویاتکرا و بیندریت. بۆ به رپر چدانه وه به و ره وته پیویسته کۆمه لگای مه ده نی به هیز بکریت تا بتوانریت بازنه کانی نیوان "پیره و" و "پشتیوان" بشکیندریت و به رته سکر بکریته. کایه که رانی سیاسی چ له ئاست کوردستان و چ له ئاست ئۆپوزیسیونی به شه کانی دیکه ی ئیران، جیی خۆیه تی به وته ی دکتۆر سه عید شه ره فکه ندی" به زمانیک له گه ل کۆماری ئیسلامی قسه بکه ن، که بۆخۆی لپی ده زانیت" و ده شی خودی هه لێژاردنه کان بکریته مه يدانی به ره ره کانی له گه ل رژی م و له کایه ی هه لێژاردنه وه کۆماری ئیسلامی ئیران به چالش بکشیندریت. چۆن؟

وه لامدانه وه بهر پرسیاره پیویستی به کار و لیکۆلینه وه ی زۆر ده کات. پیویست به که لکوهر گرتنی ژیرانه و هۆشمه ندانه له تیوری و کارناسه جۆراو جۆره کان ده کات بۆ ئه وه ی وینا و سیسته میکی جوان بۆ رووبه روو بوونه وه له گه ل چالشی "پیره و" و "پشتیوان" و ههروه ها لیکدانه وه ی هه لومه رچی ئیستا. به پیچه وانه ی سیسته مه

دیموکراتیکه کان که بایکۆت و به شداری له دهنگداندا کاردانه وهی ههیه له سهر سیاسهت و بیرکردنه وهی سیاسی لایه نه کانی ههلبژێردراو یان ئەوانه ی ههلبژاردنیان دۆران دووه له کۆماری ئیسلامیدا ژماره ی به شداران چ که م و چ زۆر له سهر سیاسه ته گشتیه کانی ئەو وڵاته شویندانه ر نیه. بۆیه بوونی جۆراوجۆری له کاتی ههلبژاردنه کاندایه سیسته میکی داخراوی وه ک کۆماری ئیسلامی ئێران ده توانیت هه لومه رجیک پیک بینیت بۆ به ره و پیشبردنی کاری مه دهنی و دامه زرانندی بنه ماکانی پهروه رده ی دیموکراتیک و به هیزکردنی تواناکانی دژی سیسته می ده سه لاتدار. جیا له وه تیگه یشتنی قوولتر له ههلبژاردن و سیاسه ته کانی هه لئه له تینه رانه ی ده سه لاتدارانی ئێران ده توانیت یارمه تیمان بدات بۆ دۆزینه وه ی سیاسه تی ژیرانه له خه بات دژی ده سه لاتی کۆماری ئیسلامی و به گشتی کردنه وه ی گۆره پانیکی دیکه دژی پاو انخوازی و له پیناو گه شه پیدانی دیموکراسی دا. ته نیا دوا ی قوولبوونه وه یه کی کارناسانه و پسرانه یه ئیمه ده توانین وه لامی ئەو پرسیاره بدهینه وه.

هه ئبژاردنی شووراکان له شانۆگه‌ری تا خزمه‌ت به هاوولاتی

ئیسماعیل زوورمه‌ند

له ئەسلی سەدی یاسای رژیمی کۆماری ئیسلامی ئێراندا ھاتوووە
کە بە مەبەستی بەرەپێش بردن بۆ خێرای پلانی کانی کۆمەڵایەتی،
ئابووری، ئاوەدانی، پاک و خاوینتی، کۆلتووری، ئامووزشی و کاروباری
ئاسایش و خۆشگوزەران بە ھاوکاری خەڵکو بە سەرنجدان بە
باردۆخی ھەر ناوچە یەک، بەرپۆھەرایەتی کاروباری ھەر گوند،
ناوچە، شار، شارستان و پارێزگایەکی بە چاوەدێری شوواریەکی بە
نیوی شوواری گوند، ناوچە، شار، شارستان و پارێزگایەکی دەچیتە
بواری جیبەجی کردن و ئەندامەکانی شوواری، لە لایەن خەڵکی ئەو
ناوچانە ھەڵدەبژێردرێن.

نزیکی بە دوو دەیە و ھەر چوار سالی جارێک ھەڵبژاردنی
شووراکانی شار و گوندە چوارچۆھە رژیمی کۆماری ئیسلامی دا
بەرپۆھە دەچێ و لەو کاتانە دا کۆمەڵێکی خەڵک چ وەک بەربژێر و
چ وەک دەنگدەر دیتە شەقام و بەشدار لەو پرۆسەی بە ناو
ھەڵبژاردنە دا دەبن.

لەم بارەو ھە پرسیار گەلیکی زۆر دیتە ئاراوہ کە لەم بابەتە دا بە
چەند پرسیاری سەرەکی ئاماژە دەکەین. شووراکانی تا چ
رادە یەک لە بەرپرسیاریەتی شار و گوندەکان رۆلیان ھەیە؟
ھەڵبژاردنی شووراکان لە راستای خزمەت کردن بە خەڵک بووہ یا
ئامانجیکی دیکە ی لە پشت بووہ؟ بە ناو ھەڵبژاردنی شووراکان تا
چەندە ئامانج و مەبەستی رژیمی کۆماری ئیسلامی لە راستای

به‌ره‌پیش‌بردنی‌ ئه‌و پلانا‌ه‌ی که له‌ ئه‌س‌لی سه‌د دا هاتوو‌ه
پینکاوه‌؟

به‌ سرنج‌دان به‌ ئه‌وه‌ی که ره‌وه‌ندی شارنشین‌ی له‌ سی سالی
رابردوو‌دا ئال‌وگۆرپکی زۆری به‌ خۆیه‌وه‌ بینیوه‌ و زۆربه‌ی هه‌ر
زۆری خه‌لکی ئه‌مرۆی ئیران له‌ شاره‌کان نیسته‌جین (پتر له‌ ۷۰٪)
و تا دیت‌ حه‌شیمه‌تی شاره‌کان روو له‌ زیادبوون ده‌که‌ن له‌م
بابه‌ته‌ دا ئاماژه‌ به‌ به‌رپرسایه‌تی و به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی شاری و کاری
شووراکانی شار ده‌که‌ین.

کاتی‌ک هه‌لبژردانی شووراکان کۆتایی پین‌دی، یه‌کی‌ک له‌ ئه‌رکه‌
بنه‌رپه‌تیه‌که‌یان، هه‌لبژاردنی شاره‌داره‌ بو‌ شار و و لیره‌دا باسی
به‌رپۆه‌به‌ر و کارگێری شاری (مدیریت شهری) دیته‌ ئاراوه‌.
به‌رپۆه‌به‌ر یانی کارکردن له‌ گه‌ل‌ که‌سه‌کان و گرووپه‌کان بو‌
گه‌یشتن به‌ ئامانجی ریکخراو و ئه‌رکی به‌رپۆه‌به‌ریش بریتیه‌ له‌
پلانا‌داریژتن، ریکخستن و سه‌روسامان‌دان، چاوه‌دی‌ری و
وروژاندن (ئه‌نگیزیش). هه‌ر به‌و پینیه‌ ئه‌و ئه‌رکانه‌ش بو‌
به‌رپۆه‌به‌ری شاری پینویسته‌ و به‌رپۆه‌به‌ری شاری ده‌بی بو‌ شار
پلان‌داریژتی و چالاکی و تیکۆشانی ناو شار ریکخاو و به‌ سه‌رکار
و تیکۆشان و چالاکیه‌کان چاوه‌دی‌ری بکا و بو‌ هه‌رچی باستر
به‌رپۆه‌بردنی کار و ئه‌رکه‌کان، جوول‌ه‌ و بزای زیاتر له‌
ریکخراوه‌کانی به‌رپۆه‌به‌ری شار، ریکخراوه‌کانی دیکه‌ که‌رتی
تایه‌ت و خه‌لکی شار ریکخا.

بايخ و گرینگی به رپوّه بهری شاری بوته هوی ئه وه که ریکخراوی نه ته وه یه کگرتووکان بو سه رکه وتنیبه رپوّه بهری شاری و پیشکه وتنی خه لک سالاری و دیمو کراسی به هیندیک بابهت پیداگری ده کا که بریتین له:

- پیداچوونه به جیگه و پیگه، کار و کرده وهی ده ولت
- سه ولدان بو دابین کردنی ستراتیژی شار به به شداری دامه زراوه و هاوولاتی

- روون بیژی (شفافیت) کار کردی مالی له سه رجه م به شه کان
- پرۆسه و جهریانی ئازادی زانیاری وه ک پیوستیروون بیژی و به شداری (مشارکت)

- پیداگری به پیگه ی رپه بهری به رپوّه بهری شاری
- بوونی ده ستووری ئه خلاقی بو هه لسوو که وتی به رپوّه بهری شاری

ئه مرۆکه له ولاته پیشکه وتووکان، شاره دار به هاوکاری شوورای شار، کۆنترۆلی شاری به ته واوی له بهر ده ست دایه و وه ک ریکخراویکی سه ره به خو، سه رجه م کاره کانی شار و ئه رکه کانی به شیوه یه ک پلان دارپژراو ده باته پیش. له و ولاتانه، ئه وه شوورای شار و شاره داره، که ده بی به دروستی دیاریبکه ن چ شتیک بو شاره که (له بواری جهسته یی)، بوهاوولاتی و داهاتووی شاره که باش و چ شتیک زیانده ره. له بریاره پیوه ندیداره کانی تایبهت به شار، ده ولت رۆلی ریتویتی هه یه و به مه بهستی دابین کردنی ئاسایش و رفاهی شاری، یارمه تیده ری به شتیک له بوودجه ی شاره داره،

به‌لام له برپاره‌کانی پټوه‌نډیدار به شار، ټه‌وه شاره‌داره که له چوارچټوه‌ی پټکهاته و ته‌شکیلاتی تایبته به خو‌ی شاره‌کان به‌رټوه ده‌با.

له وولاتانه، ټه‌مرؤکه شاره‌داری سه‌رجه‌م چین وتوټزه‌کانی شاری به‌هه‌ژار وده‌وله‌مه‌ند، په‌ک‌که‌وتوو و گه‌نج، ژن و پیاو له ژیر پلان و به‌رنامه‌کانی داده‌نی و له پلانه‌کانی شاری دا به‌هه‌ژاری، بټیکاری، تاوان و جه‌نایته، مافی‌تاکه‌که‌سی و کومه‌لایه‌تی، ده‌رفته و ره‌خساندن‌ی هه‌لی کار و داهات و خانووبه‌ره و ... گرینگی تایبته ده‌ده‌دن و زوربه‌ی هه‌ر زوری دام‌وده‌زگا‌کان و نیه‌اده‌کانی شاری له ژیر چاوه‌دی‌ری و به‌رټوه‌به‌رایه‌تی شار دایه. بو وټنه له ولاتی هوله‌ند زورتر له په‌نجا‌نه‌هاد و رټیک‌خراوه وه‌ک (ټاو، کاره‌با، پولیس، به‌شی‌هاتوچو، کاروباری ټابووری، کاروباری سه‌ربازی، نه‌خوشخانه، په‌روه‌رده و باره‌ینان، ده‌رفته و ره‌خساندن‌ی هه‌لی کار ، تاوان و جه‌نایته،) له ژیر چاوه‌دی‌ری و به‌رټوه‌به‌رایه‌تی شورای شار و شاره‌دار دان.

یه‌کټیک له گرینگترین کټشه‌کانی به‌رټوه‌به‌ری و پلانه‌کان له ټیرانی ژیر ده‌سه‌لاتی کوماری ټیسلامی ټیران، پټکهاته‌ی سیاسی غه‌یره‌دی‌مؤکراتیک و ده‌وله‌ت‌می‌حوه‌ری ټه‌و سیستمه‌یه. له نه‌بوونی سیستمټیک‌ی دی‌مؤکراتیک‌ی سیاسی و بوونی نیزامټیک‌ی ناوه‌ندگرا و یه‌ک‌لایه‌نه، سیستمی به‌رنامه‌ریزی و پلان‌دارژتنه‌کان له ژیر کاریگه‌ری ټه‌و سیستمه‌ی سیاسی‌یه‌دا ده‌بټت. له و پټکهاته‌یه‌دا، سیستمی به‌رټوه‌به‌ری سه‌ربه‌خو‌ی بوومی، به‌ بوونی شوورای شار

پیکنه هاتوو و سه رجه م فاکتەر و به شه کانی ده وله تی ناوه ندی، رۆل و به رژه وه ندی هاوبه شیان له پیکهاتهی به رپوه بهری و فهزای شار دا ههیه. له و سیستمه دا پلان و بهرنامه کانی پیشکهو تن و گه شهی شاری له ژیر کاریگهری و ویست و خواست و ئاره زوووی ده ولت له پانتای جوړاو جوړی بوومی، هه ریمی و سه رتاسه ری دایه.

له چوار چیوه و پیکهاتهی رژیمی کو ماری ئیسلامی ئیراندا، شاره داره کان وه ک پیکهاتهی سه ره کی نیزامی به رپوه بهری شاری، له سه ره تاوه تا کوو هیستا هیچ کات سه ره به خو نه بوون و ئه وهش ده گه رپته وه بو ئه و جوړه پپوه ندی و کاریگه ری که وه زاره تی نیوخو له سه ر شاره داریه کانی ههیه. ئه گه رچی له بنه رت دا شاره داری نه هادیکی غه یرده وله تییه، به لام له م سیستمه دا، شاره دار وه ک به شیک له وه زاره تی نیوخو دپته ئه ژمار و ده بی گوپرایه لی بریاره رانی سه رووتر، وه کپاریژگار، فه رماندار و به خشار بی. ههروه هازیتر له سه دوسی دامه زراوه و ریکخراو له پیکهاتهی رژیمی کو ماری ئیسلامی ئیران بوونی ههیه که به شی هه ر زوریان له به رپوه به رایه تی شاری دا رۆلیان ههیه و به شیوهی سه ره به خو کاره کانیان به رپوه ده بن. هه ر به و پپیه به رپوه بهری شار نه ته نیا ستراتیژیکی روون و گونجاوی بو شار نییه به لکوو دامه زراوه و ریکخراوه کان هه ر یه ک بو خووی و به شیوهی سه ره به خو کاروباری خو یان به رپوه ده بنو له زۆرینه بواره کان دا هیج هاو کاری و هه ماهه نگیک له نیوانیان دا نییه. پرۆسه و جه ریانی ئازادی

زانباری وه ک پیوستی روون بیژی و به شداری، تاییه تمه ندی ولاتانی دیمو کراته و له سیستمیکی سه ره رووی وه ک کوماری ئیسلامی ئیران، هیچ شه فاییهت و روون بیژیک بوونی نییه. به گشتی هیچ یه ک له پیوانه کانیریک خراوی نه ته وه یه کگرتوو کان بو سهر که وتنی به ریوه بهری شار و پیشکه وتنی خه لک سالاری و دیمو کراسی، له پیهکاتهی کوماری ئیسلامی ئیران دا بوونی نییه و ده توانین بلیین به پیچه وانه ئه و پیوانانه شار به ریوه ده بردری.

به سر نجدان به ئه وهی که به شیکیزو له ریخخراوه و نه هاده کان له کاروباری شاری دا و هه ر یه ک بو خوی رولیان هه یه و هه ماهه نگیکی زور کهم له نیوانیان دا هه یه، عمه له ن شوورا و شاره دار له به شیکی بچووکی شار دا ده توانن ده ستیوه ردان و پلان داریژ بن. به واتایه کی دیکه کونترول و به ریوه هری ته واویان به سه ر شار دا نییه.

هه ر وه ک پیشتتر ئامازه مان پیکرد ئه مرۆکه له ولاته پیشکه وتوو کان شاره دار به هاوکاری شوورای شار به ته واوووی کونترولی شاری له بهر ده ست دایه و وه ک ریخخراویکی سه ربه خو سه رجه م کار و باری شار و ئه رکه کانی به شیوه یه ک پلان داریژراو ده باته پیش و ده بینین ئه و کومه له کیشه و گرفته ی که داویتی ئه مرۆی شاره کان و هاوولاتی ئیرانیگرتوته وه، له و ولاتانه دا بوونی نییه. بو ویته له زوربه ئه و ولاتانه، به شیکیزو له نه هاد و ریخخراوه کانی که له ئیران به شیوه ی سه ربه خو کار

ده‌که‌ن و له کاروباری شاری دا ده‌ستیوه‌ردان ده‌که‌ن، له‌وی له ژیر چاوه‌دی‌ری و به‌رپۆه‌به‌ری شاره‌دار دان.

شاره‌کانی ئە‌مرۆی ئی‌ران به‌ده‌ست کۆمه‌لێک کیشه‌وه‌ک (مه‌کانیابی، حاشیه‌نشین، که‌می فه‌زای سه‌بز، ترافیک، ریگاوبان، په‌ره‌سه‌ندنی بی‌سه‌ره‌به‌ره‌ی جه‌سته‌ی شار، کاراییزه‌وی، خانوبه‌ره، دوو به‌ش بوونی شاره‌کان به‌شویتی هه‌ژارنشین و ده‌وله‌مه‌ند و ...) ده‌نالی‌ن که‌ عه‌مه‌له‌ن چاره‌سه‌رکردنی له‌ لایه‌ن شاره‌دار وه‌ک به‌رپۆه‌به‌ری شاری چووته‌ ده‌ری. مه‌سکه‌نی می‌هر ویتیه‌کی بچووک له‌م باره‌وه‌یه. مه‌سکه‌نی می‌هر که‌ له‌ سه‌رده‌می سه‌رۆ‌کۆماری "مه‌حموود ئە‌حمه‌دنژاد" پلانه‌که‌ی داریژرا و که‌وته‌وه‌ بواری جیبه‌جی کردن و تا کۆتایی سه‌رۆ‌کۆماری ئە‌حمه‌دنژادیش دا درێژه‌ی هه‌بوو، به‌لام زۆربه‌یان به‌ نیوه‌چلی مانه‌وه‌ وته‌حویلی خوازیارانی ئە‌و خانوانه‌ نه‌دران و هه‌ستا که‌س له‌ ده‌وره‌ی سه‌رۆ‌کۆماری رووحانی دا ئە‌و پلانه‌ هه‌ر وا به‌ نیوه‌چلی ماونه‌ته‌وه‌ و ته‌واو نه‌بووه. له‌و‌پۆه‌ندییه‌ دا خودی به‌پرسانی رژیمی‌ش نکۆلی له‌ شکستی ئە‌م پلانه‌ ناکه‌ن. "عه‌باس ئاخوندی" وه‌زیری ریگا و شارسازی ده‌وله‌تی رووحانی به‌رده‌وام ئە‌م پلانه‌ی (مه‌سکنی می‌هر) به‌ پلانیکی پۆپۆلیستی ناو بردووه‌ و رخنه‌ی لیگرتووه. ناوبراو مه‌سکنی می‌هری به‌به‌ندی ۵۰ میلیون تمه‌نی (زندان ۵۰ میلیون تومانی) شوبه‌اندووه‌ و توویه‌تی که‌: "به‌ندی ۵۰ میلیون تمه‌نیان درووست کردووه‌ و ناویان ناوه‌ مه‌سکنی می‌هر". ئە‌و به‌پرسه‌ی رژیم هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی به‌وه‌ کردووه‌ که‌ "هیندی‌ک

وايان بير ده کردهوه که ئەگەر له حاشییه‌ی شاره‌کان خانوو ساز بکردری پینشکه‌وتنیکه و کیشه‌ی ئەو بنه‌مالانه‌ی که خانوویان نییه چاره‌سەر ده‌بی، به‌لام پلانی مه‌سکه‌نی میهر بۆته هۆکاری ئەوه که شار له نیوه‌رۆک دا بۆگه‌ن بیته و وه‌ک سیویک وایه که له ناوه‌وه تووشی پووکی بیته. نزیک به ۱۹ میلیۆن که‌س له و بافتانه ژیان به سەر ده‌بن له حالیک دا حه‌شیمه‌تی شارنشینانی ئێران ۶۰ میلیۆن که‌سه، یانی یه‌ک له سیی خه‌لکی ئێران له شویتیک ژیان به سەر ده‌بن که شیای ژیان بۆ خه‌لکی ئێران نین.

ئەمرۆکه به‌پیرسانی شاری له ئێران له پلان‌گه‌لیک بۆ گه‌شه‌ی شارو به‌پێوه‌بردنی شاره‌کان وه‌ک (ته‌رحی جامع، ته‌فسیلی و هادی) که‌لک وه‌رده‌گرن که به‌ کردهوه و لأمده‌ری کیشه و گرفته‌کانی ئەو‌رۆی شاره‌کانی ئێران نین و هێستا له زۆربه‌ی ولاتان ئەم پلانا به‌ کار ناهینن و پلانی پینکها‌ته‌وه‌ر و رینکاری و ستراتژی (ساختاری - راهبردی) جیگه‌ی ئەو به‌رنامانه‌ی گرتۆته‌وه.

ئەگه‌رچی رژیمی کۆماری ئیسلامی ئێران به‌ مه‌به‌ستی به‌ره‌پیش بردنی خیرای پلانه‌کانی کۆمه‌لایه‌تی، ئابووری، کاروباری ئاسایش و خوشگوزهرانی به‌ ناو هه‌لبژاردن شووراکانی گوند و شاری هینایه‌ گۆری، به‌لام هینج با‌یخیک به‌موتالا و تاوتوی کردنی مرۆفه‌کان له‌م بواره‌دا ناده‌ن. موتالا کردنی ئینسانه‌کان یه‌کی له‌ سه‌ره‌کی‌ترین و گرینگه‌ترین با‌سیکه‌ که‌ شوورا و شاره‌دار وه‌ک به‌پێوه‌به‌رانی شاره‌ده‌بی گرینگیکی تایبه‌تی پێی بدا. شار پینکها‌ته‌یه‌ که له‌ خه‌لک

و جهستهی شار. ئە ورۆکه شوورا و شارهدار وهک بهرپوهبهرائی شاری، کارهکانی له جهسته و فیزیکی شار دا قهتیس کردۆتهوه و عهملهن گرینگی به موتالاکردنی ئینسانهکان نادهن. ئەوه ئهرکی بهرپوهبهرائی شاره که ئاگاداری دهرد و ژان و ئازاری خهڵکی شارهکان(وهک بیکاری،ههژاری، کۆچ، خۆکوژی، بیکهینانی ژبانی هاوبهش و جیاپوونهوه، گیرۆده به ماده سرکه رهکان، زاوژی و...) و هۆکارهکانی ئەو دیاردانه بن و مانگ به مانگ، وهرز به وهرز به شینوهی راپۆرت، زانیاری به شارومهند و دهسهلات بگهیهنن و به هاوکاری ههمه لایهنه حهول بۆ چارهسههرکردنیان بدهن.

له لایهکی دیکهوه زۆرینهی ئەو کهسانهی که خۆیان بۆ شووراکانیدا دهکهن و دوايه ئهرکی بهرپوهبهرایهتی شار وهئستهو دهگرن، ههچ پسیپۆرییهکیان لهم بواره دا نییه. نه ئەو کهسانهی که خۆیان بهربژێر دهکهن ههست به بهرپرسیایهتی دهکهن و نه دهولتیش پێوانهی پسیپۆری یا شارهزایی له بهرپوهبهرایهتی شار و شارسازیدا له بهر چاو دهگری و زۆر جار و له زۆربهی شارهکان بینومانه که کهسانیک وهک شوورا دینه سههر کار که ههچ شارهزاییهکان لهم بوارهدا نییه که ئەوه خۆی کارهساتیکه.

پروسهی ههلبژاردنی شووراکانی شار و دێهات له ئێرائی ژیر دهسهلاتی کۆماری ئیسلامی، وهک به ناو ههلبژاردنهکانی بهشهکانی دیکه، پروسهیهکی به تهواو مانا شانۆگهرییه. لهو شانۆگهرییه دا باند و باندبازی و گرووپ و تاقم و دهسته، بهرژهوهندی تاکه کهسی لهو پهری خۆی دایه و ئەو به ناو

نوڤته رانهش كه خويان بو شانوگه ريبه كه به ربڙير ده كه نله سه رته تاوه بو ته وهى كه تهو پوسته به دهست بينن، هول ددهن به شيوهى جوراوجور خه لك بينه ناو مهيدانى هه لڙاردن و سرنجى خه لك به واده و به ليني بي بنه ما بو لاي خويان رايكيشن، به لام له تاكام دا و دواى چوون بو شويى مه به ست، كاريكى ته و توپان له دهست نايه. گومانىك له وه دا نيه كه شايد كه سانىك بوونيان هه بي كه بيان هوى به دل خزمهت به خه لك و شاره كه يان بكن و خاوهن پلان و به رنامه بن، به لام به بوونيان به شووراي شار، سيستم و بيكهاته كه ئيزنى ته وه يان پي نادا كه به رنامه كه يان بخه نه بواري جيه جى كردن چوونكه برياره كان له سه روه ده درى و ده بي جيه جى بكرى.

به پرسانى كوومارى ئيسلامى ئيران به ئامانج و مه به ستى به ره پيش بردنى خيراى پلانه كانى كو مه لايه تي، ئابوورى، ئاوه دانى، پاك و خاويى، كولتوورى، ئامووزشى و كاروبارى ئاسايش و خوشگوزهرانى، پرسى هه لڙاردنى شووراكاني شار و گونديان هيتايه گورپى و خستيانه بواري جيه جى كردن، به لام دواى تپه رينى چهندين دهوره به سه ر ته م شانويه دا، نه ته نيا خاوهن هيچ پلان و به رنامه يه كى ته ورؤيى و سه رده ميانه نينه لكوو ته م پلانه سه قهت و دواكه وتووى خوشيان نه پيكاوه. باردؤخى قه يراناوى شاره كانى ته ورؤى ئيران له بواره جوراوجوكان دا، سه لمينه رى سه ركه وتوو نه بوون پلانه كانيانه. ته زموونى دوو دهيه شانوگه رى هه لڙاردنى شووراكاني شار و گوند پيمان ده سه لميني كه تهو به ناو هه لڙاردنه

له راستای خزمهت به هاوولاتی دا نهبووه و ئامانجی رژیم تهنیا و
تهنیا گهمیه کی ههلبژاردن، له ئاستیکی خوارتر واته بوومی دا
بووه، به شیوازییک که هه ر چند سال جاریک، خه لک له ئاستیکی
دیکه دا به ئهم گهمیه سه رقال کا. ئهم شانۆگهریه، زۆرتر له
خزمهت بهرژه وهندی پیکهاتهی کۆماری ئیسلامی ئیران بو
رهوایی (مشروعیت) دا بو تا خزمهت به خه لک.

ساختار قدرت و انتخابات در ایران

آگری اسماعیل نژاد

واژگان کلید : قانون اساسی جمهوری اسلامی ، رهبر ، انتخابات ، شورای نگهبان قانون اساسی ، قوه مجریه ، قوه مقننه ، قوه قضائیه ، حاکمیت مردم

"جمهوری اسلامی نه یک کلمه بیش و نه یک کلمه کم" جمله‌ای ساده و در عین حال پر ابهام، طرفداران این نظام جدید بعدها در تفسیر و تاویل این جمله ادعا کردند، که این حکومت، حقوق الهی و حقوق مردم، تئوکراسی و دمکراسی، صدای خدا و صدای مردم، قدرت روحانی و حاکمیت مردم را به هم پیوند می‌زند.^۲

جمهوری اسلامی ساختاری حکومتی است، که اساس آن را حاکمیت الهی، وحی الهی و نقش بنیادین آن در بیان قوانین، معاد، عدل الهی ، امامت و رهبری مستمر و تداوم انقلاب اسلامی و کرامت انسان و آزادیهای توأم با مسئولیت در برابر خدا شکل می‌دهد.^۳

در این ساختار و در قانون اساسی تدوین شده آن از حقوق مردم نیز بحث میشود^۴ و همزمان با حاکمیت الهی از حاکمیت

از جملات مشهور آیت الله خمینی است که در اول انقلاب در برابر مسئله جمهوری دمکراتیک اسلامی آن را مطرح کرد
تاریخ ایران نوین، ارواند آبراهامیان، شهریار خواجهیان، انتشارات دات، چاپ اول، تهران، ص ۲۵۷

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اصل دوم

همان فصل سوم

مردم نیز سخن به میان آمده و چگونگی اعمال آن در قدرت شرح داده میشود.^۵

موضوع اصلی در این نوشته تقابل این دو حاکمیت با هم است، یعنی تقابل حاکمیت الهی و حاکمیت مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی

قانون اساسی ایران در ۱۱ آذر ۱۳۵۸ به همه پرسى گذاشت شد، مردم کوردستان و شرق ایران در آن همه پرسى شرکت نکردند و بعد از آن هیچگاه در آن مناطقی که مردم در همه پرسى شرکت نکردند همه پرسى قانون اساسی برگزار نشود جمعیتی نزدیک به ۲۰٪ در همه پرسى قانون اساسی جمهوری اسلامی شرکت^۶

براساس قانون اساسی جمهوری اسلامی "انتخابات" در جمهوری اسلامی به عنوان نماد و مظهر اراده مردم ایران و اعمال حاکمیت مردم در نظر گرفته شده است، آیا نظام انتخاباتی در ایران از اراده مردم تابعیت می کند؟ آیا انتخاباتهای که در ساختار رژیم جمهوری اسلامی ایران برگزار شده حکایت از حاکمیت مردم ایران دارد؟ آیا انتخابات در ایران فرصتی برای تغییر در ساختار قدرت است؟

:همان فصل پنجم

تاریخ ایران نوین، ارواند آبراهامیان، شهریار خواجهان، انتشارات دات، چاپ اول، تهران، ص ۲۶۴

حاکمیت مردم:

در قانون اساسی ایران فصل پنجم که از اصل پنجاه و ششم آغاز میشود و در اصل ۶۱ پایان میپذیرد از حاکمیت مردم بحث به میان می آید و در اصل پنجاه و ششم نوشته شده است " حاکمیت مطلق در جهان از آن خدا است و هم او ، انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته است، هیچ کس نمی تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروهی خاص قرار دهد و ملت این حق خداداد را از طرقی که در اصول بعد می آید اعمال می کند.

اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی به تفکیک قدرت در ایران در قالب سه قوا در نظام جمهوری اسلامی اشاره دارد اما این تفکیک تحت "ولایت مطلقه امر و امامت امت" پذیرفته شده است.^۷

در قانون اساسی ایران قوه مجریه، قوه قضائی و قوه مقننه به عنوان سه قوه در نظر گرفته شده اند

مردم ایران برای آنچه "اعمال حاکمیت مردم" خوانده میشود میتوانند به شیوه مستقیم و مخفی کاندیداهای که تایید صلاحیت شده اند را برای مجلس و پست ریاست جمهوری انتخاب کنند.^۸

قانون اساسی جمهوری اسلامی فصل پنجم اصل ۵۷

: همان فصل ششم اصل ۶۲

قوه مقننه

۱: مجلس شورای اسلامی

مجلس شورای اسلامی در ۷ خرداد ۱۳۵۹ اولین دوره آن شروع به کار کرد و آخرین انتخابات آن که دوره دهم آن است در اسفند ۱۳۹۴ بوده است. این مجلس جزء اصلی قوه مقننه محسوب می شود.

بر طبق اصل ۶۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مجلس شورای اسلامی از نمایندگان مردم که به طور مستقیم و با رأی مخفی انتخاب می شوند، تشکیل می گردد. دوره نمایندگی در این مجلس چهار سال است که انتخابات هر دوره باید پیش از پایان دوره قبل برگزار شود، به طوری که کشور در هیچ زمان بدون مجلس نباشد.

عده نمایندگان مجلس دویست و هفتاد نفر است و از تاریخ همه پرسی سال ۱۳۶۸ پس از هر ده سال، با در نظر گرفتن عوامل انسانی، سیاسی، جغرافیایی و نظایر آنها حداکثر بیست نفر نماینده می تواند اضافه شود. زرتشتیان

و کلیمیان هر کدام یک نماینده و مسیحیان آشوری و کلدانی مجموعاً یک نماینده و مسیحیان ارمنی جنوب و شمال هر کدام یک نماینده انتخاب می کنند. محدوده حوزه های انتخابیه و تعداد نمایندگان را قانون معین می کند^۹

همان اصل ۶۴:

وظایف و اختیارات و محدودیت‌های مجلس بر اساس فصل ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی

- مجلس شورای اسلامی در عموم مسایل در حدود مقرر در قانون اساسی می‌تواند قانون وضع کند.
- مجلس شورای اسلامی نمی‌تواند قوانینی وضع کند که با اصول و احکام مذهب رسمی کشور یا قانون اساسی مغایرت داشته باشد. تشخیص این امر بر عهده شوراینگهبان است.
- تعیین رئیس مجلس شورای اسلامی توسط نمایندگان مجلس صورت می‌گیرد.
- شرح و تفسیر قوانین عادی در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است.
- لوایح قانونی پس از تصویب هیأت وزیران به مجلس تقدیم می‌شود و طرح‌های قانونی به پیشنهاد حداقل پانزده نفر از نمایندگان، در مجلس شورای اسلامی قابل طرح است.
- طرح‌های قانونی و پیشنهادهای و اصلاحاتی که نمایندگان در خصوص لوایح قانونی عنوان می‌کنند و به تقلیل درآمد عمومی یا افزایش هزینه عمومی می‌انجامد، در صورتی قابل طرح در مجلس است که در آن طریق جبران کاهش درآمد یا تأمین هزینه جدید نیز معلوم شده باشد.
- م مجلس شورای اسلامی حق تحقیق و تفحص در تمام امور کشور را دارد.
- عهدنامه‌ها، مقاله‌نامه‌ها، قراردادها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس برسد.

- هر گونه تغییر در خطوط مرزی ممنوع است مگر اصلاحات جزئی با رعایت مصالح کشور، به شرط این که یک طرفه نباشد و به استقلال و تمامیت ارضی کشور لطمه نزنند و به تصویب چهار پنجم مجموع نمایندگان مجلس شورای اسلامی برسد.

- برقراری حکومت نظامی در حالت جنگ و شرایط اضطراری نظیر آن، دولت حق دارد با تصویب مجلس شورای اسلامی موقتا محدودیتهای ضروری را برقرار نماید، ولی مدت آن به هر حال نمی‌تواند بیش از سی روز باشد و در صورتی که ضرورت همچنان باقی باشد دولت موظف است مجدداً از مجلس کسب مجوز کند.

- گرفتن و دادن وام یا کمکهای بدون عوض داخلی و خارجی از طرف دولت باید با تصویب مجلس شورای اسلامی باشد.

- استخدام کارشناسان خارجی از طرف دولت ممنوع است مگر در موارد ضرورت با تصویب مجلس شورای اسلامی.

بناها و اموالی دولتی که ملی اعلام شده باشد قابل انتقال به غیر نیست مگر با تصویب مجلس شورای اسلامی آن هم در صورتی که انتقای آن منحصر به فرد نباشد.

۲: شورای نگهبان قانون اساسی

این شورا بخشی از قوه مقننه محسوب میشود، شورای مذکور نظارت بر انتخابات، تفسیر قانون اساسی و نظارت بر مصوبات مجلس را بر عهده دارد

طبق اصل ۹۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران شورای نگهبان قانون اساسی مسئولیت نظارت بر انتخابات مجلس خبرگان

، مجلس شورای اسلامی، ریاست جمهوری و همه‌پرسی‌های احتمالی را برعهده دارد بر پایه قانون اساسی تایید فرد کاندیدا برای شرکت در انتخابات مجلس بر عهده شورای نگهبان است و شورای نگهبان نیز متشکل از ۶ فقها و ۶ حقوقدان است ۶ نفر فقها را شخص رهبر تعیین کرده و ۶ نفر حقوقدان با پیشنهاد ریاست قوه قضائیه و با تایید مجلس شورای اسلامی منتصب میشوند پس عملاً رهبر در ساختار قدرت از طریق نصب و عزل اعضاء شورای نگهبان میتواند بر چگونگی انتخابات مجلس شورای اسلامی نظارت داشته باشد و طبق ماده ۹۸ تفسیر قانون اساسی بر عهده شورای نگهبان است و طبق ماده ۹۳ و ۹۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی هیچ کدام از مصوبه‌های مجلس شورای اسلامی اعتبار قانونی ندارد، مگر آنکه توسط شورای نگهبان تایید شود، پس عملاً شورای نگهبان بر مصوبات مجلس نیز نظارت دارد.

رهبر جمهوری اسلامی ایران از طریق ماده‌های ۵۷، ۹۳، ۹۴، ۹۸، ۹۹، به شیوه غیره مستقیم بر انتخابات مجلس شورای اسلامی و همچنین مصوبات این مجلس نظارت دارد.

قوه مجریه

طبق اصل یکصد و چهارده قانون اساسی جمهوری اسلامی ریاست جمهور که ریاست قوه مجریه را بر عهده دارد به مدت چهار سال و با رای مستقیم مردم انتخاب میشود، انتخاب ریاست جمهور توسط مردم به عنوان دوم فرد پر قدرت در ایران از ملاک اعمال "حاکمیت مردم" در نظام جمهوری اسلامی در نظر گرفته

میشود، رئیس جمهور در واقع سیاستهای و اهداف نظام جمهوری اسلامی را اجرایی می نماید.

طبق اصل ۹۹ و ۱۱۰ و یکصد و هجدهم، شورای نگهبان قانون اساسی مسئولیت نظارت بر انتخابات ریاست جمهوری و نیز تایید صلاحیت افراد کاندیدا در انتخابات ریاست جمهوری را بر عهده دارد.

طبق اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی باید رهبر حکم رئیس جمهور انتخاب شده را امضاء نماید، در غیره این صورت فرد منتخب شده فاقد اعتبار قانونی است.

رئیس جمهور و کابینه وی باید بر اساس قانون اساسی و نیز مصوبات مجلس شورای اسلامی عمل نماید^{۱۰} در غیر این صورت رهبر طبق ماده ۱۱۰ قانون اساسی ایران میتواند، پس از رای دیوان عالی کشور و یا رای مجلس وی را عزل نماید.^{۱۱}

طبق اصل ۵۷، ۹۸، ۹۹، ۱۱۰ و ۱۱۸ رهبر به صورت غیره مستقیم بر عملکرد ریاست جمهوری نظارت دارد.

قوه قضائیه

در قانون اساسی ایران فصل یازدهم مربوط به اختیارات و حیطه قدرت قوه قضائیه است، در اصل ۱۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی آمده است: قوه قضائیه قوه‌ای مستقل که پشتیبان حقوق

همان فصل نهم اصل ۱۲۲ و ۱۲۳

در خرداد سال ۱۳۶۰ و پس از تصویب مجلس یکم به عدم کارای آقای بنی صدر آیت الله خمینی حکم عزل وی را امضاء کرد.

فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت و عهده‌دار وظایف زیر است:

۱: رسیدگی و صدور حکم در مورد تظلمات، تعدیات، شکایات، حل و فصل دعاوی و رفع خصومات و اخذ تصمیم و اقدام لازم

در آن قسمت از امور حسبیه که قانون معین می کند

۲: احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادیهای مشروع

۳: نظارت بر حسن اجرای قوانین

۴: کشف جرم و تعقیب و مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای

حدود و مقررات مدون جزائی اسلام

۵: اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین

طبق اصل ۱۱۰ و یکصد و پنجاه و هفتم قانون اساسی جمهوری

اسلامی ریاست قوه قضائیه در ایران توسط رهبر و برای مدت ۵

سال انتصاب می شود.

در اصل یکصد و پنجاه و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی

شرح وظایف قاضی و القضاة بدین شیوه آمده است :

۱: ایجاد تشکیلات لازم در دادگستری به تناسب مسئولیت‌های

اصل ۱۵۶

۲: تهیه لوایح قضایی متناسب با جمهوری اسلامی

۳: استخدام قضات عادل و شایسته و عزل و نصب آنها و تغییر

محل ماموریت و تعیین مشاغل و ترفیع آنان و مانند اینها از امور

اداری، طبق قانونهمچنین قاضی و القضاة طبق اصل یکصد و

شصت و دو رئیس دیوان عالی کشور و دادستان کل برای مدت ۵

سال انتخاب می نماید، رئیس قوه قضائیه طبق اصل یکصد و هفتاد

و چهار میتواند "سازمان بازرسی کل کشور" را برای نظارت بر چگونگی عملکرد دستگاه‌های اداری تشکیل دهد.

دیوان عالی کشور طبق بند ۱۰ اصل یکصدوده قانون اساسی جمهوری اسلامی میتواند حکم به تخلف از وظایف قانونی رئیس جمهور و عدم کفایت آن را بدهد که این حکم طبق همان اصل از قانون اساسی جمهوری اسلامی بعد از تایید رهبر اجرائی میشود. بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی و مطابق اصل ۱۱۰، ۱۵۷، ۱۵۸ و ۱۶۲ رهبر جمهوری اسلامی به شیوه مستقیم و غیره مستقیم بر عملکرد قوه قضائیه نظارت دارد.

در واقع قانون اساسی جمهوری اسلامی به شیوه نوشته شده است، که حاکمیت مردم در زیر سلطه "حاکمیت ولایت مطلقه امر و امامت امت"^{۱۲} قرار بگیرد، پس عملاً حاکمیت مردم در صورتی اعمال میشود که یا در راستائی "حاکمیت مطلقه امر" باشد و یا اینکه هیچ گونه تضاد با "حاکمیت مطلقه امر" نداشته باشد، و در صورت ایجاد چالشی برای "حاکمیت مطلقه امر" این حاکمیت میتواند در قالب مصوبات قانونی "حاکمیت مردم" را پس براند. پس نمیتوان ادعا آن را قبول کرد که انتخابات در نظام جمهوری اسلامی نماید یا مظهر اراده حاکمیت مردم است. چون در اساس خود این نماد تحت "حاکمیت ولایت مطلقه امر" قرار دارد، و مردم هیچ نهاد قانونی در دست ندارند تا بتوانند قدرت خود را بر این نهاد اعمال کنند. پس در واقع انتخابات در نظام جمهوری اسلامی نه یک ابزار برای اعمال اراده بر نهادهای قدرت است و نه میتواند

قانون اساسی جمهوری اسلامی فصل پنجم اصل ۵۷

آن را یک فرصت برای وارد شدن به حلقه قدرت و تاثیرگذاری بر آن تلقی کرد.

"حاکمیت ولایت مطلقه امر و امامت امت"

در قانون اساسی جمهوری اسلامی اختیارات رهبر یا شورای رهبری از اصل یکصد و هفتم شروع میشود و ۶ اصل جزء اختیارات رهبری است و در قانون اساسی جمهوری اسلامی فصل هشتم خوانده میشود، فصل هشتم در واقع اعمال "حاکمیت ولایت امر و امامت امت" است که بر طبق اصل پنجم و ۵۷ قانون اساسی در زمان غیبت کبری حاکمیت را در دست دارد در نظام جمهوری اسلامی رهبر توسط مجلس خبرگان انتخاب میشود.

مجلس خبرگان رهبری

مجلس خبرگانمجلسی متشکل از فقیه‌های "واجد شرایط" است که بر اساس اصل قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مسئولیت تعیین و نظارت بر ولی فقیهرهبر جمهوری اسلامی را دارد. مدت هر دوره این مجلس که اعضای آن به وسیله انتخابات توسط رأی مستقیم و مخفی مردم انتخاب می‌گردند، هشت سال می‌باشد.

مجلس خبرگان نیز در ماده و آیین‌نامه داخلی این نهاد، تعداد خبرگان را ۸۶ نفر اعلام کرده است و آخرین انتخابات آن در اسفند ۱۳۹۴ برگزار شده است.^{۱۳}

طبق اصل ۹۹ قانون جمهوری اسلامی نظارت بر انتخابات مجلس خبرگان بر عهده شورای نگهبان است، همچنین قوانین مربوط به

ویکی پیدیا، مجلس خبرگان رهبری

تعداد و شرایط خبرگان و کیفیت انتخابات و آیین نامه داخلی مجلس خبرگان توسط فقه‌های شورای نگهبان تهیه شده و به تصویب "رهبر" می‌رسد؛^۱ عملاً و در واقع "رهبر" کاملاً بر چگونگی انتخاب خود نظارت دارد.

اختیارات رهبر

- در فصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی اختیارات نیز به رهبر داده شده است که عبارت است از:
- اصل - وظایف و اختیارات رهبر:
- ۱: تعیین سیاستها کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام.
 - ۲: نظارت بر حسن اجرای سیاستهای کلی نظام.
 - ۳: فرمان همه‌پرسی.
 - ۴: فرماندهی کل نیروهای مسلح.
 - ۵: اعلام جنگ و صلح و بسیج نیروهای.
 - ۶: نصب و عزل و قبول استعفای:
 - آ: فقه‌های شورای نگهبان.
 - ب: عالیترین مقام قوه قضاییه.
 - ج: رییس سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
 - د: رییس ستاد مشترک.
 - ه: فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
 - و: فرماندهان عالی نیروهای نظامی و انتظامی.
 - ۷: حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه گانه.

۸: حل معضلات نظام که از طرق عادی قابل حل نیست، از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۹: امضاء حکم ریاست جمهوری پس از انتخاب مردم صلاحیت داوطلبان ریاست جمهوری از جهت دارا بودن شرایطی که در این قانون می‌آید، باید قبل از انتخابات به تأیید شورای نگهبان و در دوره اول به تأیید رهبری برسد.

۱۰: عزل رییس جمهور با در نظر گرفتن مصالح کشور پس از حکم دیوان عالی کشور به تخطف وی از وظایف قانونی، یا رأی مجلس شورای اسلامی به عدم کفایت وی بر اساس اصل هشتم و نهم.

۱۱: عفو یا تخفیف مجازات محکومیت در حدود موازین اسلامی پس از پیشنهاد رییس قوه قضاییه رهبر می‌تواند بعضی از وظایف و اختیارات خود را به شخص دیگری تفویض کند.

در نظر گرفتن این اختیارات به شیوه مستقیم برای رهبر و نیز وجود اصل ۵۷ در فصل پنجم مبنی بر اینکه سه قوا باید زیر نظر "ولایت مطلقه امر و امامت امت" مستقل از هم باشند، باید اظهار نمود، که رهبر در نظام جمهوری اسلامی نه تنها پر قدرترین فرد است، بلکه هرگونه تغییر و تحولات در نظام جمهوری اسلامی تنها در چهارچوب اختیارات وی است، و در غیر این صورت تلاش برای هرگونه تغییرات در نظام جمهوری اسلامی در خارج از قانون قرار خواهد گرفت. و میتوان "جرم" محسوب شود.

حکم حکومتی

حکم حکومتی در نظام جمهوری اسلامی به دستوراتی قانونی گفته میشود، که رهبر جمهوری اسلامی آنها را صادر می کند^{۱۴} اساس این حکم را اصل ۵۷ قانون اساسی و نیز اصل یکصد و ده تشکیل داده است، حکم حکومتی اولین بار در جریان نامه خامنه‌ای به مجلس ششم برای کنار گذاشتن اصلاح قانون مطبوعات وارد ادبیات سیاسی ایران شد، آقای مهدی کروبی در مجلس ششم رئیس مجلس بود، وی در جواب اعتراض آقای هادی زاده^{۱۵} به حکم صادره از طرف آقای خامنه‌ای گفت: "نامه‌ای که برای ما آمده بود حکم حکومتی در آن بود، قرائت شد و ما بر اساس قانون اساسی عمل کرده‌ایم، قانون اساسی بر "ولایت مطلقه" تاکید دارد و "ولایت مطلقه" هم همین است، این شما هستید که بر اساس وظیفه عمل نکرده و تذکر داده‌اید."

در کل باید اظهار کرد در نظام جمهوری اسلامی حکم حکومتی ابزاری برای اعمال نظت ولی فقیه بر نهادهای قانونی رفتار و عملکرد موجود میباشد، با توجه به اینکه حکم حکومتی یک ابزار کاملاً قانونی در دست ولی فقیه است باید اظهار کرد که ولی فقیه تنها به پشتوانه مشروعیت الهی عهده‌دار اداره امور جامعه است، و نظاماتی مانند قانون اساسی، تفکیک قوا و نهاد قانونگذاری و اجرا و داوری، بازوان ولی فقیه برای اداره امور جامعه هستند و

: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران فصل هشتم اصل ۱۰۸

:علی اصغر هادی زاده نماینده مجلس پنجم و ششم شهرستان دلیجان و محلات در استان مرکزی وی جانباز ۴۵٪ نیز می باشد.

خود خارج از اراده ولی فقیه از مشروعیتی برخوردار نیستند و حدود و اختیارات و وظایف تا آنجا مقبول و محترمند، که تابع اراده ولی امر بوده یا از تأیید عام اولیه منصرف نشده باشد. این اراده می‌تواند، ناشی از نظر فقهی ولی فقیه یا مصلحت‌سنجی‌های او برای نظام باشد.

حکم حکومتی بر احکام اولیه و نیز قوانین جاری حاکم است و ملاک حکم حکومتی، مصلحت نظام سیاسی یا "مصلحت جامعه" بر اساس تشخیص ولی فقیه است. تحقق این تشخیص می‌تواند محصول اجتهاد ولی فقیه، رایزنی‌ها و مشورت‌های خصوصی و یا برآمده از نظر مشورتی نهادهای قانونی مثل "مجمع تشخیص مصلحت نظام" باشد. پس بر اساس حکم حکومتی اختیارات ولی فقیه حتی محدود و مقید به قانون و احکام اولیه موجود در نظام جمهوری اسلامی هم نیست بلکه بر اساس تشخیص "ولی فقیه" از مصلحت جامعه و شرایط موجود است.

حال برای تبیین اهمیت اجرایی حکم حکومتی در نظام جمهوری اسلامی نگاهی به سر عنوان مواردی از حکم حکومتی می‌پردازیم که بر اساس اعلام دستگاه‌های رسمی جمهوری اسلامی خامنه‌ای با بکارگیری حکم حکومتی در این موارد دخالت مستقیم داشته است، در نظام جمهوری اسلامی خامنه‌ای به عنوان رهبر این نظام از حکم حکومتی در زمینه‌های که خود وی مصلحت را چنین تشخیص داده است صادر نمود برای مثال:

۱: درخواست برای کنار گذاشتن قانون اصلاح مطبوعات در ۱۶

مرداد ۱۳۷۹

۲: صدور حکم متوقف کردن طرح سوال از ریاست جمهور در ۱
آذر ۱۳۹۱

۳: تغییر اصل ۴۴ قانون اساسی در سال ۸۵

۴: صدور حکم برکناری معاون ریاست جمهوری در ۲۷ تیر ۱۳۸۸

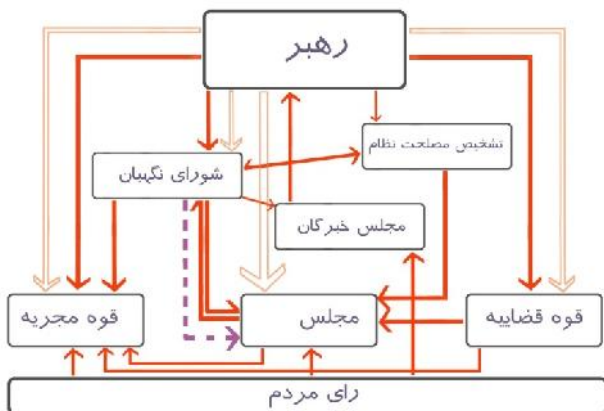
۵: صدور حکم برای تداوم کار با قانون آزمایشی آیین دادرسی

در ۹ فروردین ۱۳۸۹

با نگاه به این احکام به روشنی مشخص است، که آقای خامنه‌ای در هر سه قوا از طریق صدور حکم حکومتی دخالت کرده است و در اساس باید گفت حکم حکومتی در نظام جمهوری اسلامی قدرتی است، که در دست "رهبر" این نظام قرار دارد و وی از بکارگیری آن در تاثیرگذاری مورد نظرش بر رفتار هیچ کدام از قوا هیچ ابلائیهم نداشته است.

حکم حکومتی در کنار اختیارات که در اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی به شخص رهبر داده شده است این پرسش را مطرح می نماید آیا خارج از اراده رهبر میشود در ایران تغییری ایجاد کرد؟

نمودار اعمال "حاکمیت مردم" و "حاکمیت ولایت امر و امامت امت" بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی

ساختار قانون اساسی جمهوری اسلامی نه تنها امکان اعمال حاکمیت مردم بر حاکمیت "ولایت فقیه مطلقه" را فراهم نمی‌کند بلکه با وجود حکم حکومتی این قانون امکان هر نوع تغییر را نیز سد کرده است و در چنین شرایطی نمیتوان انتخابات را نه ابزاری برای اعمال قدرت مردم پنداشت و نه فرصتی برای ایجاد تغییر بلکه انتخابات در رژیم جمهوری اسلامی تنها نمایشی است رو به جامعه جهانی دال بر اینکه جمهوری اسلامی از "مشروعیت اجتماعی" برخوردار است

گۆڤاری تیشک ئەسەر ئینتیرنیٲ

<http://www.kurdistanmedia.com>

E- mail:

tishk_mag@yahoo.com

tishkmagg@gmail.com

كۆمیسسیۆنی پەرۆردەدی
حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران
دەریدەکا